

SZAKDOLGOZAT

Vörös Lóránt, Közösségsservezés BA

Szeged

2025

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM JUHÁSZ GYULA
PEDAGÓGUSKÉPZŐ KAR MŰVELŐDÉSTUDOMÁNYI
TANSZÉK

Kultúrpolitika a bethleni konszolidáció korában Szegeden
Cultural policy during the era of the Bethlen consolidation in Szeged

SZAKDOLGOZAT

Témavezető:

Dr. Medgyesi Konstantin

Főiskolai docens

Készítette:

Vörös Lóránt

Neptun-kód: QXGBYJ

Közösségszervezés, nappali

Szeged

2025

Absztrakt

2025-ben kerül sor Klebelsberg Kuno emlékévének hivatalos megünneplésére, amely a kultuszminiszter születésének 150.-dik évfordulója alkalmából kap különleges jelentőséget. Ezen évforduló apropóján a téma kutatását kiemelkedően relevánsnak ítélttem, különös tekintettel arra, hogy a jelenlegi tanulmányaimat folytató felsőoktatási intézmény történeti hagyományai között is megjelenik egyfajta „Klebelsberg-kultusz”.

Kutatómunkám egyik kiinduló alapkérdése annak vizsgálata volt, hogy Klebelsberg Kuno tevékenysége milyen hatást gyakorolt a városra, és milyen konkrét intézkedésekkel járult hozzá a kulturális és műveltségi színvonal emeléséhez. Tanulmányaim során számos oktatóm ösztönzött arra, hogy mélyebben foglalkozzam Klebelsberg életművével, amelyet személyes célként tűztem ki, mivel a kutatás kezdetén csupán csekély ismereteim voltak róla.

Dolgozatom elméleti jellegű kutatáson alapul, amely során empirikus mérőeszközöket nem alkalmaztam. A kutatás elsődleges forrásai a korszakban megjelent újságok, cikkek, nemzetgyűlési törvények, ülések jegyzőkönyvei, valamint Klebelsberg Kuno által szerkesztett kötetek voltak, melyeket szekunder forrásokkal, például tudományos folyóiratokkal és könyvekkel egészítettem ki. Az internetes források használatát korlátoztam, mivel azok pontos azonosítása és hivatkozása kihívást jelenthetett volna a kutatás hitelessége szempontjából.

Az eredmények tekintetében Klebelsberg Szeged városának kulturális fejlesztését olyan jelentős beruházások révén valósította meg, mint például a tudományegyetem épületeinek felépítése és a külterületeken népiskolák létrehozása. A fejlesztések mögött meghúzódó elméleti alapok, például a neonacionalizmus és a kultúrfölény koncepciója, kulcsszerepet játszottak a megvalósítás lehetőségeinek megteremtésében.

Az analízisem kitér az általam tanult egyetemi szakirány tematikájára is. Vizsgálatom célja annak feltárása, hogy egy leendő szakember milyen következtetéseket vonhat le a miniszter tevékenységének elemzéséből, különösen a közösségek, az oktatás és a kultúra, valamint az általános attitűd terén. A vizsgálat célja a múlt és a jelen összekapcsolása volt, amely során nem csupán a tények feltárására és dokumentálására törekedtem, hanem arra is, hogy a vizsgált személy életművéből és személyiségéből értékeket merítsek, amelyek hozzájárulhatnak saját szakmai és személyes fejlődésemhez.

Tartalomjegyzék

Absztrakt	3
I. Bevezetés	5
II. Problémafelvetés	5
III. A konszolidáció idejének sajátosságai, ideológiája	7
A király nélküli királyság	8
A miniszterelnöki pozíció.....	8
A keresztény-nemzeti gondolat	8
IV. Klebelsberg személye és ideológiája	10
Gróf Klebelsberg Kuno, „a kimondhatatlan nevű gróf”	10
A neonacionalizmus	11
A kultúrfölény elmélet.....	12
V. Szeged helyzete a világháború után	13
Szeged megváltozott helyzete	13
Az egyetemi gondolat és az alföldi kérdés	14
VI. Klebelsberg felsőoktatáspolitikája	16
A menekült egyetem szegedi elszállásolása és komplikációi.....	16
Klebelsberg és a Ferenc József Tudományegyetem	17
A Tisza-parti klinikai telep	18
Az egyetem intézeteinek végső elhelyezése	18
Az egyetem és a Rockefeller Alapítvány kapcsolata.....	20
VII. Klebelsberg iskolaépítő programja Szeged térségében	23
Az iskolák szituációja az 1920-as évek második felében.....	23
Az országos népiskola építő akció.....	23
Az iskolaépítő akció Szegeden	24
VIII. Klebelsberg emlékezete Szegeden	26
IX. Összegzés	30
Függelék	35
Irodalomjegyzék:.....	36

I. Bevezetés

„Ismerned kell a múltat, hogy megértsd a jelent” -mondja Carl Sagan csillagász. Az emberi történelem tengernyi mindent rejt magában, és ha azok világossá válnak bennünk, akkor ugyanúgy sok kérdésre választ tudunk adni. Mindig is hajlamos voltam a történettudományok felé, és úgy vélem, hogy a temérdek feljegyzés és leírás nélkül nem lennénk ott, ahol vagyunk. Hogyha nem ismernénk például egy ország történetét a kezdetektől, akkor nem lehetne racionális választ adni arra, hogy „miért is létezik valójában?” vagy „miként és kik hozták létre, milyen céllal?”. Esetleg, ha két nemzet viszonya baráti egymással, azt is a közös múltjukra tekintve fogjuk megindokolni. A történelem egy pótolhatatlan eszköz, mellyel megvilágításra kerülnek azok az esetleges bizonytalanságok, amik körülkerítenek minket.

A trianoni békeszerződés hatása is egy olyan téma, amely napjainkban is sok vitát vált ki. Az első világháborút követően Magyarország a vesztes oldalon találta magát, és a szerződés aláírása jelentős változásokat hozott az ország számára. Számos elemzés főként a gazdaságra és a külpolitikára gyakorolt hatásokra összpontosít, míg az értelmiség és a kultúra fejlődését kevésbé tárgyalják. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy a figyelem gyakran a nagymértékűbb fordulatokra irányul, mint például a Kisantant megalakulása, a határon túli magyarság vagy a korona inflációja. Az elkövetkezendő időszakban a magyar politika napirendjén szerepelt a területi igények megszerzése és ezzel együtt a belső integritás és rendezettség rehabilitációja.

A bethleni konszolidáció időszaka a Teleki-kormány lemondása után kezdődött meg, az új kormány 1921 áprilisában alakult meg, és egy évtizeden keresztül (egészen 1931 augusztusáig) folytatódott. Ez a történelmünk egyik legviharosabb periódusában történt, melynek során a „nagy konszolidátor” címmel illetett gróf Bethlen István miniszterelnök és kabinetje a rengeteg nehézség ellenére igyekezett mindent elkövetni, hogy a magyar náció újra talpon álljon, „visszakerüljön Európa térképére”. Magyarország területének egy részét szomszédos országokhoz csatolták, ami új kihívások elé állította az országot. Ennek következtében a népesség és az erőforrások egy része más államokhoz került, de Magyarországnak sikerült megőriznie közép-európai szerepét, és újraépítette önmagát egy változó geopolitikai környezetben.

II. Problémafelvetés

A Trianon utáni Magyarország helyzete sok tanulsággal szolgál. Az ország határainak átrendezése és a világháború hivatalos lezárása egy új korszakot hozott mind a világ, mind

Magyarország számára. Ebben az időszakban gyökeres változások történtek a politikai rendszerben, a közigazgatásban és társadalomban, melyeknek nyomai napjainkban is megfigyelhetők. Erre tökéletes példa a felsőoktatási rendszer továbbfejlesztése vagy a gazdaságot erősítő Magyar Nemzeti Bank megalapítása. Mint ahogy azt már a bevezetésben kiemelttem, ennek a korszaknak inkább a gazdasági, politikai és szociális aspektusait vizsgálják, viszont nélkülözhetetlen említést tenni a kultúrpolitikai intézkedésekre is, melyek az ország akkori állapotát tekintve kivételesnek számítottak. Az ország egy nehéz helyzetbe került, ennek ellenére viszont voltak olyan személyek, akik megküzdöttek az újabbnál újabb dilemmákkal és fáradhatatlanul dolgoztak az ország helyreállítása érdekében. Továbbá a küzdelem a határon rekedt magyarságért sem enyhült, melynek egyik eszköze a kulturális értékekben vált láthatóvá. E hozzáállásokat és tevékenységeket lelkiismeretesen méltatom, és kívánom tudásom horizontjait ezek alapos megismerésével tovább bővíteni.

Tanulmányaimat a Szegedi Tudományegyetemen 2022 őszén kezdtem, hiszen ez volt a legközelebbi egyetem a lakóhelyemhez, Kiskunhalashoz. A szakon felvehető kurzusokkal oktatóink igyekeztek bemutatni nekünk Szeged város kultúráját és hagyatékait, valamint helytörténeti jellegzetességeit. Ezek tovább serkentették a tudásszomjamat a téma iránt, és úgy véltem, hogy az általam választott kérdéskört ezáltal jobban le tudom szűkíteni. Klebelsberg munkáját ugyanis körülményes lenne bemutatni országos szinten, ezért indokoltnak gondolom csak a szegedi tevékenységeit vizsgálni.

Több kérdés felmerült bennem Klebelsberg Kunoval kapcsolatban, melyeket vállalkozom a szakirodalomból nyert információkkal megválaszolni. A bennem felvetődött megkérdendő pontok a témával kapcsolatban az alábbiak: Ki volt Klebelsberg Kuno, és miért jelentős a magyar művelődéstörténetben? Mik voltak Klebelsberg fontosabb vezéreszméi és hogyan segítették kultúrpolitikáját? Miért vonzódott a kultuszminiszter Szeged iránt? Milyen teljesítményt nyújtott a szegedi közművelődés terén miniszterségének végén? Milyen magatartást mutatott a város, és hogyan honorálta tevékenységét halála után? Mivel közösségsszervezés alapszakon tanulok jelenleg, ezért még az is érdekelne, hogy egy jövődöbeli közművelödési szakember mit tud levonni Klebelsberg munkásságából? A témát még azért gondolom relevánsnak, ugyanis az országgyűlés a 2025-ös évet hivatalosan is Jókai Mór és Klebelsberg Kuno emlékévknek nyilvánította, és abban az évben fogunk a kultuszminiszter születésének 150.-dik évfordulójára megemlékezni.

A szakdolgozatomban tehát a bethleni konszolidáció idején regnáló Klebelsberg Kuno kultuszminiszter szegedi tevékenységét szeretném tanulmányozni és szemléltetni: először

bemutatom az ország akkori stádiumát, az állam berendezkedését, sajátosságait és ideológiai rendszerét (tehát azt a háttért, mely a kulturális körülményeket megteremtette). Ezután a témához szorosan fűződő gróf Klebelsberg Kuno életét illusztrálom, akinek kultúrpolitikai intézkedései és elméletei törekedtek a magyar kultúra és identitás megőrzésére.

Elemzésem során arra fogok koncentrálni, hogy hogyan járult hozzá Klebelsberg Kuno kultuszminiszter a különböző ismeretek és értékek terjesztéséhez Szeged városában. A kutatásomban részletesen feltárom azokat a konkrét intézkedéseket és kezdeményezéseket, amelyeket annak érdekében hoztak, hogy a város szellemi életét támogassák és fejlesszék. Vizsgálom, milyen stratégiákkal és programokkal törekedtek a lakosság általános műveltségi szintjének növelésére és kulturális nivójának emelésére. Bemutatom azokat a lépéseket is, amelyek célja a tudományos és művészeti élet fellendítése volt Szegeden.

III. A konszolidáció idejének sajátosságai, ideológiája

1920. június 4-én hivatalosan aláírták a trianoni békeszerződést, amely meghatározta Magyarország új határait. Ennek következtében számos területet elcsatoltak: a Felvidék Csehszlovákiához került, az Őrvidék (németül Burgenland) Ausztriához, a Délvidék a délszláv államhoz, Jugoszláviához, míg Kárpátalját szintén Csehszlovákiához csatolták. Erdély pedig Románia része lett.

A történelmi Magyarország népességének etnikai összetételét az 1910-es népszámlálás adatai alapján elemezve, látható, hogy a korabeli Magyarország teljes lakossága 20 886 487 fő volt. A trianoni békeszerződés következtében ennek a népességnek mindössze 7,6 millió fős része (vagyis a lakosság 36%-a) maradt Magyarország új, megcsönkített határain belül. Az elcsatolt területeken élő magyarok közül 3 241 895 fő (ami az elcsatolt lakosság 30%-át teszi ki) magyar anyanyelvű és magyar nemzetiségű volt. A Romániához csatolt területeken élő magyarok száma meghaladta az 1,6 millió főt, míg a Csehszlovákiához került magyarok száma több mint 1 millió före rúgott. A délszláv állam területén élő magyarok létszáma elérte a félmillió főt. (Bekény et al., 2000). E békeszerződés megváltoztatta az országot minden perspektívából, és az elkövetkezendő években kialakuló Horthy-rendszer egyik alapkövévé vált az úgynevezett revizionizmus, mely a trianoni-békeszerződés által kikötött határok újragondolását, revízióját, és a történelmi Magyarország határainak visszaállítását kérte az háborúban győztes Antanthatalmaktól.

A király nélküli királyság

Az ország államformája a rövid életű népköztársaság majd tanácsköztársaság után újra királyság lett. IV. Károly, a törvényes magyar király ekkor nem tartózkodott az ország területén, viszont visszatérését az Antanthatalmak nem szorgalmazták. Helyére Vitéz nagybányai Horthy Miklóst, a nemzeti hadsereg főparancsnokát választotta meg a nemzetgyűlés kormányzóvá 1920. március 1-jén a Magyar Királyság élére. Ez a beosztás egy mai értelemben vett államfő szerepével volt egyenlő.

A pozíciót eredetileg ideiglenes jelleggel hozták létre, mivel a királykérdésben még nem született végleges döntés. Azonban a változó nemzetközi körülmények és a háborús helyzet következtében ez a tisztség egészen 1944-ig fennmaradt, amikor a német megszállás véget vetett ennek a megbízatásnak. A kormányzói jogkör egy köztársasági elnök viszonylatában nem volt erős. Habár jogkörébe tartozott a parlament általi törvényjavaslatok elfogadása, a megválasztott miniszterelnök kinevezése és a Honvédség főparancsnoki tisztségének betöltése, a magyar királyra vonatkozó kizárólagos jogköröket viszont nem tudta gyakorolni, tehát nem alapíthatott dinasztiát, nem adományozhatott nemesi címeket (melynek következtében megalapította a Vitézi rendet, ami a nemességhez hasonló rend volt) és főkegyúri jogot sem gyakorolhatott (Bekény et al., 2000).

A miniszterelnöki pozíció

A kormányfő szerepét az Osztrák-Magyar Monarchia korához hasonlóan ismételten a miniszterelnök töltötte be. E munkakörre a szavazati joggal rendelkező választópolgárok voksolták meg preferált személyüket, majd azt a kormányzó nevezte ki a választások után. Ez a beosztás a dualizmus korához képest nem ment keresztül változáson. A miniszterelnök választotta meg maga mellé kabinetének tagjait, kik a különböző minisztériumok élén álltak, és változatos feladatokat láttak el. A szakdolgozatom témájához főként a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium néven közismert orgánus áll a legközelebb, melyet rövidítve „VKM”, illetve kultusztárcaként említünk. Ezt az intézményt 1867-ben hozta létre báró Eötvös József (melynek első betöltője is volt), azzal a céllal, hogy modernizálja az oktatást, valamint az egyházat és az államot egymástól elkülönítse. A későbbiekben neve változtatásnak volt kitéve, célját pedig a jövőbeli átalakuló államformának és azok ideológiai hátterének (Népköztársaságnak, majd rendszerváltást követő Köztársaságnak) megfelelően intézte.

A keresztény-nemzeti gondolat

Bármilyen országról legyen szó, a hatalmat egy ideológiai rendszer nélkül nehéz érvényesíteni. A Horthy-korszak különböző szakaszaiban minden egyes miniszterelnök sajátos

szemléletmódot képviselt. Az éra első felében az „ellenforradalmi rendszer” megalkotásán dolgoztak, mely ellenezte a bolsevizmust, és az azzal járó internacionalista és ateista attitűdöt. Nemhiába, hogy az ország vezető tisztségeit az Antibolsevista Comité (ABC) tagjai töltötték be, ami a szovjetköztársaság uralma alatt Bécsben tartózkodó disszidensek csoportja volt.

A „keresztény” és „nemzeti” kifejezések a korszak új politikai struktúrájának középponti elemeivé váltak. Az első Teleki-kormány lemondása után Bethlen István került kinevezésre 1921 áprilisában a kormányzó által. Rövidesen beiktatása után, az április 19-ei programbeszédében az alábbi mondatot mondta: „Új politikát kell kezdenünk, mert a politikát ott (ahol Tisza István elhagyta), újramezdeni nem lehet. A régi jelszavak elkoptak, sok irányzat amely ebben az országban annakidején diadalmasan haladt előre, ma nem követhető. Megváltoztak a viszonyok, megváltozott körülöttünk a világ képe, megváltozott idebenn az ország képe, új irányok és új emberek léptek a porondra. De azért bár új politikát keresünk ezt a politikát össze kell kapcsolnunk a múlttal, össze kell kapcsolnunk azokkal a nagy nemzeti tradíciókkal, amelyekeken felépül ennek a nemzetnek, ennek az országnak, ennek az államnak a rendje.” (Bethlen, 1933, p. 155). A jövőbeli „politikacsínálásából” is arra a következtetésre jutunk, hogy Magyarországot konzervatív irányba szeretné tartani.

A keresztény-nemzeti gondolat megszületése a bukott tanácsköztársaság ideológiai rendszerének elutasításában rejlett. Az újonnan beiktatott Bethlen-kormány már ekkor is hangsúlyozta a kultúra és a művelődés fontosságát. Hasonlóan Tisza István volt miniszterelnökhöz, kormánya a szavazati jogot műveltség alapján kívánta definiálni, hiszen mint ahogy az már beszédéből is kiderült, nem akarta, hogy a könnyen befolyásolható, műveletlen néprétegek kezébe kerüljön a hatalom. Másrészt Bethlen és Klebelsberg személyes példaképüknek tekintették Tisza Istvánt, hiszen mindketten a személye körül dolgoztak.

A rövid életű Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságot vagy köznapi nyelven ismert tanácsköztársaságot hozták fel a demagógia hasonlataként, mely nagyrészt a szegénységnek és munkásságnak tett ígéreteivel tudta fenntartani hatalmát. A korszak szavazói jogáról is rendelkezünk információval. Bethlen március 2-án hivatalosan életbe léptette a választójogi törvénytervezetét. Ez a törvény több szempontból is szűkítette a választásra jogosultak körét: ezentúl a 24 éven felüli férfiak, akik legalább 2 éve egyhelyben éltek, 10 éve magyar állampolgárok voltak, és elvégezték az elemi népiskola első 4 osztályát, szavazhattak (Romsics, 2019). 1922-ben tehát az összlakosság 28,4%-ának volt szavazati joga hazánkban, mellyel Franciaországgal, Svájjal, Belgiummal, Olaszországgal és Lengyelországgal egy

kategóriába estünk európai viszonylatban, mivel az említett országokban az összlakosság 25-35%-a volt ebben a korszakban szavazóképes (Romsics, 2019).

Bethlen és főként Klebelsberg programja tehát a nemzeti öntudathoz és a kereszténységhez való ragaszkodáson alapult. A vesztes forradalom és különösképpen Tisza István miniszterelnök meggyilkolása megrázta a nemzetet. Klebelsberg ezt személyesen is a „Monarchia eltemetésének” tekintette. Véleménye szerint egy irányadó jelenségre van szükség, ami nemcsak a haza iránti szeretetet, de a magyar kultúrában rejlő kereszténységet is előtérbe helyezi. A politikusok zöme a kereszténységet ugyanis egy Magyarországtól elválaszthatatlan komponensként ítélte meg. Klebelsberg erről az alábbi foglalta írásba: „Ebből a magyar fizikai munkásságnak is le kell vonnia azt a következtetést, hogy abból a rendszerből, amellyel annyi ideig biztatták, a gyakorlati életben nem jön ki semmi. Valóban, a tömegek számára nincs más járható út, mint az atheisztikus és nemzetellenes marxizmustól való visszatérés a vallásos és nemzeti gondolat táborába.” (Klebelsberg, 1928, p. 187). A kultuszminiszter egyik missziója volt ezáltal a trianoni szerződéssel elvesztett nemzeti értékek megmentése és felemelése.

IV. Klebelsberg személye és ideológiája

Mint minden kornak, a konszolidáció idejének is megvannak a példás és nevezetes alakjai. Ahogy arra már kitértem, a Bethlen-kormány és az azt körülvevő államapparátus tagjai rendkívül komplikált feladatokkal álltak szemben. Ahhoz, hogy a későbbiekben részletesen bemutathassam a Bethlen-kormány kultúrpolitikai tevékenységét, rövid áttekintést adok Klebelsberg Kuno miniszter életéről és arról az ideológiai rendszerről, amely meghatározta cselekedeteit és működését.

Gróf Klebelsberg Kuno, „a kimondhatatlan nevű gróf”

Gróf Klebelsberg Kuno Bethlen kormányában 1921-től a belügy, majd 1922-től a vallás- és közoktatásügyi tárcát töltötte be. A kultuszminiszter 1875. november 23-án látta meg a napvilágot az egykori Magyar Királyság területén, az Arad vármegyéhez tartozó Magyarpécskán (ma Pecica, Románia). Származása arisztokrata családdhoz köthető, amelynek mindkét ága jelentős történelmi múlttal tekint vissza. Édesapja, thumburgi gróf Klebelsberg Jakab, a császári és királyi hadsereg huszárcapitányaként szolgált, amivel szerepet vállalt a Monarchia katonai életében. Édesanyja, felsőőri és alsóőri Farkas Aranka, szintén nemesi családból származott, amely komoly társadalmi és kulturális tekintélyt biztosított számára.

Klebelsberg nemesi származása és családi háttere alapvetően meghatározta életútját és a későbbiekben kifejtett politikai, valamint kulturális tevékenységeit (Husztai, 1942).

Gimnáziumi tanulmányai után elődjeihez hasonlóan katonai pályára készült, de végül Budapesten tanult jogot, miközben történelmi tanulmányokkal foglalkozott. A kultusztárcán kívül más fontos beosztásokat is vállalt a magyar állam keretei között, amelyről az alábbi tudjuk: „Klebensberg később is szívesen emlegette, hogy a magyar bürokráciában nőtt fel, a segédfogalmazóságon kezdte s fokozatosan előrehaladva lett adminisztratív államtitkár. Végigment az egész ranglétrán s előkelő származása ellenére nem kezdte pl. rögtön az államtitkársággal azon az alapon, hogy elvégre valahol kezdeni kell!” (Husztai, 1942, p. 13).

Ahogy az már az előző részben említettem, Klebensberg munkássága rendkívül sokoldalú volt, és különféle területeken hatott a magyar kultúra alkotórészeire. Tevékenysége nemcsak a művészetekre, hanem az oktatásra és a tudományra is kiterjedt, így jelentős hatással volt a kulturális élet különböző aspektusaira. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, teret kellett adnia egy mögöttes teóriának, ami kultúrpolitikáját diktálta. Ehhez két főbb elképzelés tartozik: a neonacionalizmus és a kultúrfölény elmélet.

A neonacionalizmus

A neonacionalizmus két szóból áll össze, és szó szerint „új nacionalizmust” jelent. Klebensberg feltételezése az, hogy a „rég” magyar nacionalizmus, melyet a dualizmus idején képviseltünk, elvesztette tartalmát, hiszen az ország Ausztriától immár független állam, nincsen szükség a centralizáció vagy a németesítés elleni küzdelemre. A magyar nemzetnek arra van szüksége, hogy ideológiája új alapokra legyen helyezve, ezért az eddigi hozzáállást fel kell váltania a pozitivitásnak, az alkotásnak és a produktív létnek, hiszen enélkül Magyarország addigi állapotát nézve helyrehozhatatlan lenne.

A neonacionalizmusnak továbbá két célt tűz ki: gazdasági és erkölcsi célkitűzéseket. Gazdasági szempontból elengedhetetlen a képzett és művelt népesség megléte, mivel a termelés hatékonyságának és sikerességének egyik alapfeltétele a megfelelő szaktudás. A jól képzett munkavállalók hozzájárulnak a gazdaság versenyképességének növeléséhez, így a társadalom egészének jóléte is közvetlenül összefügg a népesség képzettségi szintjével.

Erkölcsi szempontból pedig arra törekszik, hogy megóvja a lakosságot a „demagóg” jelszavaktól, amelyek nemcsak megtévesztőek, hanem nemzetpusztító tartalommal is bírnak. Ezek a jelszavak gyakran manipulálják az emberek érzelmeit miközben hamis ígéretekkel próbálják elérni politikai céljaikat. Ez alatt értjük a tanácsköztársaság idején felmerülő internacionalizmust és ateizmust, melyek szélsőségesen elhatárolták magukat a magyar identitástól, és más politikára törekedtek (Klebensberg, 1928). Ezzel együtt nem arra tesz

kísérletet, hogy a tradíciókat és a magyarok régi alaptermészetét és magatartását megváltoztassa, hanem az aktuális helyzethez szabja azokat.

A kultúrfölény elmélet

Másik elvében megkérdőjelezte Magyarország létét Európán belül. A világháborút ugyanis elvesztettük, a ránk kirótt békeszerződéssel pedig addig jelentős területek és erőforrások kerültek szomszédos országok tulajdonába, melynek következtében Magyarország nemzetközi helyzete megromlott, és befolyásából is vészett. Az 1920-as antwerpi olimpián a Központi Hatalmak oldalán álló országok számára például megtiltották a részvételt, ami jelentős politikai és sporttörténeti következményekkel járt.

Ez az elképzelése a megfosztottságból és a kirekesztettségéből való kilábaláson alapul. Gondoljunk csak abba bele, hogy a területekkel együtt meghatározó erőforrások kerültek a szomszédos országok kezébe (bányák, vasúthálózat, erdők, de ugyanakkor kulturális elemek is, mint például egyetemek, könyvtárak, tékák). Továbbá a békeszerződés katonailag is korlátozta Magyarországot, a hadsereg számát egy kvótához kellett igazítani, a repülőgépek alkalmazása is tiltott volt.

Véleménye szerint Magyarországnak nem gazdasági vagy katonai téren kell kiemelkednie a „mi rovásunkra nagyra tett nemzetek” közül, hanem kulturális és szellemi téren, tehát egy „kultúrfölénnyel” kell az országnak rendelkeznie. A kultúrában a nemzet erősítését és ugyanakkor a versenyképességet szolgáló eszközt látott. Klebelsberg elképzelésében a műveltséget és a magaskultúrát tudjuk felhasználni annak érdekében, hogy a társadalom és a nemzet egységes és versenyképes legyen, ami által a magyar nemzet ki tud emelkedni a többi közül, és tudja tartani a lépést Európával. A kultúra tehát Klebelsberg szemében egy fegyver, mellyel meg tudjuk magunkat védeni, mely helyzetünket elősegíti, és ami közreműködik abban, hogy túlszárnyaljuk a többi Közép-Európai nemzeteket, miközben a nyugat rokonszenvét visszanyerjük (Klebelsberg, 1930). Maga a „fegyver” értelmezése még utal a szűkölködő világháború utáni tényállásra is: a műveltség az egyetlen dolog, mellyel harcolni tudunk, mert minden mást elvettek tőlünk. Ez a programja nem volt egészen új nézet, hiszen a XIX. században a reformkor idején már Széchenyi István személyében is megfogalmazódott e teória. Ugyanakkor ebben az elméletben látta az áhított revízió lehetőségét: a régi „Szent-Istváni” magyar határok helyreállítását, valamint a világháború következtében Magyarországról kialakult negatív meglátás helyrehozását.

V. Szeged helyzete a világháború után

Szeged megváltozott helyzete

Habár az országban visszaállt a viszonylagos rend a rövid ideig fennálló tanácsköztársaság után, Szeged helyzetét megnehezítette a trianoni békeszerződés aláírása. A történelmi Magyarországon belül Szeged a „középtájon” helyezkedett el, de a határmódosítások következtében az új országhatár széléhez közel került. Aki például a városháza tornyából nézett délre ezekben az időkben, az már az országhatáron túlra is ellátott (Serfőző, 1994). A város vezetőinek újabbnál újabb problémákkal kellett megbirkóznia az 1920-as évek elején. A városnak segítenie kellett például a szomszédos országokból menekülő magyarokon, és el kellett szállásolnia a szintén kényszerből visszavonuló intézményeket, mint például a kolozsvári egyetemet.

Az elmaradt telepek és a várost övező hatalmas tanyavilág helyzete is javításra szorult. A legfőbb feladat viszont a város gazdaságának és létezésének új alapokra helyezése volt, mivel Szegedből egy határváros lett, és működését az akkori körülményekhez kellett igazítani. Ez mind megterhelőnek bizonyult, mivel ezek a problémák egyszerre jelentkeztek, és töke hiányában csak a legsürgősebb gondok helyrehozása szerepelt a napirenden (Serfőző, 1994). Habár úgy tűnik, mintha jelentőségéből hatalmasat veszített volna a város, az elkövetkezendő évtizedekben az alföldi régió egyik központjává vált, mivel sikerült megerősödni és visszafoglalnia azt az elvesztett identitást, amit elszenvedett.

Ezt a lendületet Klebelsberg elméletének köszönhetjük. A kultuszminiszter álláspontja szerint az oktatási intézmények elosztásának alapvetően igazodnia kell a települések típusához és azok demográfiai, illetve társadalmi jellemzőihez. Véleménye alapján minden település számára biztosítani kell egy olyan iskolatípust, amely megfelel az adott közösség méretének és igényeinek. A kisebb falvak számára népiskolák létesítését tartotta megfelelőnek, amelyek az alapfokú oktatás biztosítására szolgálnak. A kisvárosok számára a polgári iskolákat javasolta, amelyek magasabb színvonalú általános képzést nyújtanak. A közepes méretű városok esetében középiskolák kialakítását támogatta, míg a legnagyobb, jelentős lélekszámmal rendelkező városok számára főiskolák és egyetemek létrehozását tartotta szükségesnek, hogy ott a felsőfokú oktatás és a tudományos kutatás is helyet kapjon.

Szeged városának – mivel nagyvárosként Debrecenhez hasonlóan lélekszáma meghaladja a százezret – a miniszter elképzelése szerint minden feltétele adott volt egy egyetem alapításához. Az ilyen intézmények célja az volt, hogy a helyi közösség számára hozzáférhetővé tegyék a magasabb szintű műveltséget és kulturális fejlődést. E gondolatot a miniszter maga is

hangsúlyozta, amikor úgy fogalmazott: „nincs város urbanitás nélkül, és nincs urbanitás magasabb műveltség nélkül.” Elmélete szerint tehát az egyetemalapítás nem csupán oktatási, hanem városfejlesztési jelentőséggel is bír. (Klebensberg, 1989, p. 12).

A városi politika tehát összefonódni látszódott a kultúrpolitikával. Az iskolafajták városokhoz való rendelését gazdasági tényezők is meghatározták. A „Csonka-Magyarországban” felborult gazdasági élet szanálása a Bethlen-kabinetben elsőbbséget élvezett, és Klebensberg a többi miniszterrel együtt igyekezett ehhez a politikához igazodni. Kultúrpolitikájába integrálta a szaktudás fontosságát, valamint a szegedi egyetem bővítését. Ahogy azt már a neonacionalizmus elvében kifejtette, a szakértelem egy emberi erőforrás, ami egy versenyképes gazdaság mozgatóereje lehet. Ezek mellett viszont más szempontok is közreműködtek a jövőbeli eszményeinek kialakulásában.

Az egyetemi gondolat és az alföldi kérdés

A világháború következtében zsugorodott országban a fővárosba tömörülő kultúra és a vidékről Budapestre való tömeges bevándorlás jelenségei mutatkoztak meg. A „Szavak, számok és tények” című újságcikkében Klebensberg erre komplikációra hívja fel a figyelmet. Hogyha az állam nem finanszírozza a vidékfejlesztést, és tovább engedi a budapesti lakosság „duzzadását”, az veszedelmes következményekkel járhat, mivel úgy nem csak a népesedési viszonyok változnának meg, hanem komoly gazdasági problémák is felbukkanhatnak. Véleménye szerint a budapesti hányadoknak közel kell állnia a maradék országrészek arányaihoz, egyenletesen kell megoszlania a lakosságnak.

Szeged mellett még jeles figyelmet kapott Debrecen, illetve Pécs is, mivel hasonlóan Szegedhez, nagyobb települések voltak. A problémák kiküszöbölésére „vidéki egyetemek” létrehozását javasolta, mely a Budapesttől távoli területek zavaros szociális és gazdasági tényezőinek kártalanításául szolgálna, és a nagyvárosok kulturális és gazdasági felvirágzását indukálta volna (Klebensberg, 1932). Mindkét eszméjét a szakirodalom, valamint maga Klebensberg is „egyetemi gondolatként” említi a témáról szóló publikációkban.

Az egyetemi gondolat szoros összefüggésben van egy másik nézettel. Klebensberg Kuno az egyik Pesti Naplóban megjelent cikkében egy meghatározó dologgal szembesítette az olvasóközönséget, ami az Alföld Trianon utáni minősítése volt. A régi Nagy-Magyarország területén ugyanis az Alföld középen helyezkedett el, hiszen rendelkezett olyan határterületekkel, mint Erdély vagy Bácska. Mivel ezek a békekötés után más országokhoz csatlakoztak, ezért felhívja a figyelmet arra, hogy az Alföld Magyarország legnépesebb és

legnagyobb régiója, melynek a haladás érdekében prioritást kell élveznie a politikában (Klebensberg, 1932). Ezen kívül az Alföldön egy kiterjedt tanyahálózat található, amely fontos szerepet játszik a régió életében és gazdaságában. Klebensberg véleménye szerint ennek a tanyaszerkezetnek a fennmaradása elengedhetetlen, ezért semmiképpen sem szabad felszámolni vagy széttagolni. Úgy vélte, hogy a tanyahálózat megőrzése hozzájárul a vidéki közösségek stabilitásához és a helyi mezőgazdaság fenntarthatóságához.

Szeged is hasonló helyzetben van, mint más alföldi városok, mivel a környezetében számos kisebb község helyezkedik el, amelyek az agglomerációját alkotják. Emellett a város külterületein kiterjedt majorsági láncolat található, amely fontos szerepet játszik a helyi mezőgazdasági termelésben és a vidéki élet mindennapjaiban. A tanyarendszer megszüntetésével ellenben szükségesnek vélte azt, hogy minél lakhatóbbak legyenek, és ne tömörüljenek a nagyobb városokba az ott élő emberek. Ehelyett felkarolta azt az elképzelést, hogy a tanyákat utakkal össze kell köttetni a nagyobb településekkel, ezáltal sokkal bejárhatóbbá válnak, és a népességnek sem kell elmozdulnia a megszokott lakóhelyéről. Nemcsak az utak építését sürgette, de a népházak felállítását is, melyek művelődési központként szolgáltak volna az alföld tanyavilágában (Klebensberg, 1932). Ezek lehetőséget adtak a tanyasiaknak, hogy hozzáférjenek a kultúrához, mivel Klebensberg célja az volt, hogy mindenki számára elérhetővé tegye azt, függetlenül a társadalmi helyzetüktől. Mindazonáltal ez egy olyan kezdeményezés volt, amelynek célja a tanyavilág szorosabb bekapcsolása az ország nagyobb városainak gazdasági életébe. Az elképzelés szerint a tanyák így nemcsak önálló mezőgazdasági egységként működtek volna tovább, hanem a városokkal együttműködve hozzájárulhattak volna a regionális gazdasági fejlődéshez.

Klebensberg az alföldi-probléma orvoslását még a tudományokban is látta. Az újonnan felállított egyetemek szerinte elmélyülhetnek az őket körülvevő térség speciális gondjainak felismerésében, melyet az ismereteikkel helyrehozhatnak. Ezzel a gondolatmenettel igazolta a szegedi egyetem szükségét a régióban, és ezt a teóriát nevezzük „alföldi-gondolatnak”. Ez az eszme ugyanakkor egy jelzője volt annak, hogy a dualizmus idején az Alföldet és a Dunántúlt elhanyagolták, és a főváros nem minden esetben fog tudni megfektést találni a perifériákat sújtó rendellenességekre, ezért azt a térségeknek önmaguknak kell megoldaniuk, az egyetemi kutatók segítségével (Klebensberg, 1929).

A tudományok mellett hangsúlyozta az Alföld egyéniségét is. Számos beszédében utalt arra, hogy az Alföldön élők „új honfoglalók” voltak, hiszen képesek voltak benépesíteni a török kori pusztulás után a térséget, illetve megszüntetni az ott levő mocsarakat. „Az Alföld csak

akkor lesz magasabb értelemben vett területi egyéniség ha sajátos kultúrához jut, ehhez pedig nem elég egy pár középiskola, ezt a munkát csak az egyetemek végezhetik el magas nívójukkal és sokoldalúságukkal.” (Klebensberg, 1928, p. 212). Ezekből az elképzeléseiből képes volt nemcsak specifikusan egy közművelődési, de egy általános politikát megfogalmazni, melyek megindokolták az egyetemmel kapcsolatos terveit.

VI. Klebensberg felsőoktatáspolitikája

A menekült egyetem szegedi elszállásolása és komplikációi

A határmódosításokkal Magyarország megannyi városa került szomszédos államok kezébe. Az immár szlovákiai Pozsony és romániai Kolozsvár 1920 előtt két egyetemnek adott otthont, mely az Erzsébet Tudományegyetem és a Ferenc József Tudományegyetem voltak. Mindkét intézmény kényszerült elhagyni a székhelyét és Magyarországra menekült. Átmenetileg Budapesten kaptak helyet, és a zűrzavaros nemzeti helyzet miatt bizonytalanság övezte végleges elhelyezésüket. A kolozsvári egyetem pozicionálásának alapjait az 1921. évi XXV. törvénycikk teremtette meg, melynek értelmében Szegeden működött volna tovább (Marjanucz et al., 2022). A város ezzel egy irdatlan terhet vállalt magára, ugyanis a tanároknak, a vidéki és menekült diákoknak hajlékot és ételmezt kellett biztosítani, ami az akkori válságos helyzetet tekintve további nehézségeket jelentett (Szabó & Zallár, 1989). Az egyetem városon belüli elszállásolásával kapcsolatban is számos probléma merült fel, a bonyodalmakat pedig az önkormányzat együttműködésével sikerült valamelyest enyhíteni. 1921. október 9-én Horthy Miklós kormányzó jelenlétében egy ünnepélyes megnyitó keretein belül normalizálódott a Szegedre menekült Ferenc József Tudományegyetem működése (Marjanucz et al., 2022).

Az egyetem intézeteit csak úgy tudták elhelyezni, hogy a város különböző épületeibe költöztették őket, mivel nem állt rendelkezésre olyan szabad terület vagy épületkomplexum, amelyet az egyetem saját használatba vehetett volna. Ennek következtében az egyetem karai és tanszékei szétszórta működtek a város különböző pontjain, ami megnehezítette az intézmények közötti együttműködést és a központi szervezést. A királyi tábla Dugonics téri épülete az egyetem központi épületévé vált, ahol az egyetemi könyvtár, a jogi kar, a bölcsészkar, valamint a matematikai intézetek tudtak elhelyezkedni. Az állami gimnázium épületében a természettudományi kar intézetei tudtak megszállni. A fémipariskolában a sebészeti és belgyógyászati klinika és néhány elméleti orvosi intézet, a csapatkórházban a bőrgyógyászati klinika, a városi kórházban az elme- és ideggyógyászati klinika, a városi gyermekkórházban a gyermek-, a szemkórházban a szemészeti klinika, a bábaképző intézetben a szülészeti és nőgyógyászati klinika, a rókusi elemi iskolában az anatómia, törvényszéki,

orvostani és kórbonctani intézetek kaptak helyet. Később az egyetem az Ady-téren elhelyezkedő vasúti leszámítoló intézet épületét is megkapta, ahová a bölcsészkar és a természettudományi intézetek egy része költözött át. Ezt az épületet kibővítették egy előadóteremmel és egy tornateremmel is. Az egyetem ideiglenes befogadása megterhelő volt a város számára, ezért a városvezetésnek foglalkoznia kellett a bővítés kérdésével. 1924. június 30-án a város közgyűlése elvállalta, hogy ötven éven keresztül 24 vagon Tisza-vidéki búza árával támogatja az egyetem állandó elhelyezésének költségeit (Serfőző, 1994).

Klebelsberg és a Ferenc József Tudományegyetem

Klebelsberg 1922-ben vette át a kultuszminiszteri posztot, és annak érdekében, hogy elmélete szerint a vidék megfelelő ellenpontot tudjon képezni a fővárossal szemben, nagyszabású építkezési és fejlesztési munkálatokba kezdett. E törekvések megvalósításához a város vezetésével szorosan együttműködve indított el számos projektet, amelyekkel a vidéki térségek oktatási, kulturális és infrastrukturális fejlődését kívánta elősegíteni, hogy valódi egysúly jöhessen létre Budapest és a vidék között.

Érdemes megjegyezni, hogy mindegyik egyetemet egy különálló sajátossággal szerette volna felszerelni, melynek felvetése porosz mintára vezethető vissza, tehát Magyarországon a heidelbergi és a göttingeni egyetemek példáját akarta megvalósítani. Debrecenben hungarológiát, magyar néprajzot, antropológiát és folklorisztikát, Pécsen a modern nyelveket és az irodalmat, Budapesten a történettudományokat, míg az általam vizsgált Szegeden pedig a természettudományokat képzelte el, mint vezető diszciplínákat (Marosvári, 1990). Klebelsbergben még az is felmerült, hogy az országnak közművelődési és tudományos tartományai legyenek. Ezeknek székhelyéül a négy említett egyetemváros szolgált volna, ami alátámasztja a művelődés gócpontjainak vidékre való helyezését és a főváros-centrikus kultúra és műveltség megszüntetését (Szabó & Zallár, 1989).

Klebelsberg akkor szegezte a figyelmét Szeged irányába, amikor a városvezetés az egyetemi építkezések költségének felét elvállalta. Ezen felül Klebelsberg Szegedet Magyarország legszebben rendezett városának vélte. Klebelsberg intézkedései dupla hasznúak voltak: az eddig bizonytalanul elhelyezett intézetek és egyetemi orgánusok végérvényes helyhez jutottak, továbbá munkalehetőséget biztosított az építkezésekkel a munkanélkülieknek (Serfőző, 1994). A kultuszminisztérium 1926 márciusában telefonon keresztül lépett kapcsolatba a város hatóságával, és felkérte őket, hogy az egyetem számára kijelölt helyszínekről készült rajzokat továbbítsák a kultusztárcának. Helyszínrajzok készültek az újszegedi, a Mars téri, Kálvária téri és a Tiszaparti lehetőségekről. A tervrajzokat a városi

mérnökség akkori vezetője, Berzenczey Domokos kézbesítette a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak személyesen. Klebelsberg az építkezési terveket egy rendelettel erősítette meg, és az építkezések ellenőrzésére és irányítására egy építési bizottságot hozott létre, melynek elnökévé dr. Tóth Lajos államtitkárt nevezte ki. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium részéről dr. Nagy Árpád helyettes államtitkárt bízta meg az alelnöki tisztséggel, de a népiskolák megépítője, Sváb Gyula is tagságot szerzett a bizottságon belül. Szeged városa többek között pedig dr. Glattfelder Gyula megyéspüspököt, dr. Aigner Károly főispánt, dr. Somogyi Szilveszter polgármestert és dr. Gaál Endre tanácsnokot delegálta. A testület munkájában Szeged nemzetgyűlési képviselői, valamint a Ferenc József Tudományegyetem rektora és néhány tanára is részt vett. (Délmagyarország 1926. 55. szám.).

A Tisza-parti klinikai telep

Ebben az évben, október 5-én, ünnepélyes keretek között helyezték el az egyetem alapkövét a gyermekklinika területén. Ez a helyszínválasztás különleges, szimbolikus jelentőséggel bírt, mivel egyszerre jelképezte az egyetem és a tudományos fejlődés szoros kapcsolatát, valamint a szociális és egészségügyi ellátás iránti elkötelezettséget. Az alapkövetétel nemcsak az új intézmény fizikai építését indította el, hanem azt az elképzelést is, hogy a tudomány szolgálhatja az egészségügyi és társadalmi jólétet. Ez a kezdeményezés így az egyetem és a helyi közösség közötti együttműködés és a jövőbe vetett bizalom kifejezése is volt (T. Molnár, 1992).

Ezután tudott megkezdődni Korb Flóris és Kappéter Géza építészek koncepciója alapján zajló klinikai telep konstrukciója a Tisza-parton. Ez alatt értjük a belgyógyászati-, bőrgyógyászati-, nőgyógyászati- és sebészeti klinikákat. A gyermekklinika pedig Ottovay Istvánnak köszönhető (Bátyai, 1990). 1927 februárjában az egyetemi építkezési bizottság megállapította a klinikák sorrendjét: a gyermek- és sebészeti klinikákon kívül a nő-, bel- és bőrgyógyászati klinikák is megépítésre kerültek. A sorrend eldöntése után a nőgyógyászati klinika és az internátusok építésére benyújtott ajánlatokat bírálták el (Délmagyarország 1927. 46. szám.). A klinikai telep a „Palánk” nevezetű városrészen készült el, mely ugyanakkor 120 épület lebontását követelte meg (Serfőző, 1994).

Az egyetem intézeteinek végső elhelyezése

Ugyanebben az évben tavasszal a fizikai, kémiai és az orvoskari elméleti intézetek pontos lokációjáról is tervek fogantak meg, melyeket Klebelsberg Szeged ikonikus Dóm terén képzelt el, a Fogadalmi templom körül. Klebelsberg Kunoné visszaemlékezéseiben az alábbi írtja: „Egy verőfényes tavaszi napon, mikor a székesegyház déli tornya már készen állott, férjem fölment

oda, és másfél órát egyedül töltött a magasban, ahonnan áttekinthette a templom egész környékét. Mikor lejtött, fantáziája már megfogalmazta magában az alkotandó tér esztétikai feltételeit, az épületek csoportosításának rendjét, a fő közlekedési útvonalak vezetését, az egész városrendezési probléma megoldási tervezését.” (Klebensberg, 1992, p. 59).

Klebensberg 2 év múlva egy pályázatot hirdetett meg a Fogadalmi templom körüli tér rendezésére. Az építőművészeti pályázat első helyét Rerrich Béla szerezte, de többek között Wälder Gyula, Háy Géza, Kotsis Géza és Foerk Ernő is nyert díjat (Fábián, 1928). A kultuszminiszter viszont a két legjobb munka elkészítőit (Rerrich Béla és Wälder Gyula) bízta meg a részletes tervek kidolgozásával, melyet a szeptemberi versenytárgyalásig kellett beadniuk. Klebensberg tudatta Szeged képviselőivel, hogy nemcsak a természettudományi intézet, de az orvostudományi fakultás elméleti intézeteinek megépítésére is sor kerül majd októberben, a plébánia palota mellett (Délmagyarország 1928. 158. szám.).

Az építkezések 1930-ban készültek el, és egy ünnepségsorozat keretein belül avatták fel a Nemzeti Emlékcsarnokkal együtt. A kultuszminiszter ezt egy „maradandó becsűnek” vélte, mely ugyanakkor egyfajta ellenszegülés volt Trianonnal szemben. A szertartásos rendezvény során így fogalmazott az elvégzett térről: „Legyen ez a tér egy téglába épített, kőbe vésett, ércbe öntött hatalmas Nem, nem soha!” (Klebensberg, 1931, p. 268). Klebensberg ezekkel az újításokkal egyrészt a különböző tudományágakkal foglalkozó szakembereknek biztosított helyet a városban, másrészt gesztusai jelentős népegészségügyi eredménynek is számítottak. Érzékelhető, hogy a kultusztárca Klebensberg regnálása alatt gyakran fogott egészségügyi vállalkozásokba, melynek nyomait Szegeden belül (és más városokban is, mint például Debrecenben) megtalálhatjuk. Ez egy egyedülálló vállalkozás volt, ugyanis Magyarország külön egészségüggyel foglalkozó államszervvel nem rendelkezett.

Számos egyetemi tanár kiemelkedő teljesítményével járult hozzá az egyetem tudományos hírnevének erősítéséhez. A matematika terén Haar Alfréd és Riesz Frigyes professzorok különösen figyelemreméltó eredményeket értek el, produktivitásuk és szakmai elkötelezettségük révén nemcsak az egyetem, hanem a tudományos közösség számára is maradandó értéket teremtettek. Riesz például az analízisben, Haar pedig a Haar-mérték elméletének kidolgozásában ért el áttöréseket, melyek a matematika fejlődésére világszerte hatást gyakoroltak. Zolnai Béla, a francia nyelv és irodalom professzora, oktatóként és kutatóként szerzett elismerést, emellett a Széphalom című folyóirat szerkesztőjeként is hozzájárult a magyar irodalmi és tudományos élet fejlődéséhez. Szerkesztői tevékenysége révén Zolnai szélesebb közönség számára is elérhetővé tette a francia irodalom és kultúra fontos

alkotásait hazánkban. Említésre méltó még Ábrahám Ambrus is a természettudományok terén, és Eperjessy Kálmán, aki pedig a történettudományok kérdéskörében foglalatzkodott (T. Molnár, 1997). Talán az összes közül a legkiemelkedőbb Szent-Györgyi Albert lehet, aki 1937-ben orvostudományi Nobel-díjat kapott a C-vitamin felfedezéséért. Klebelsberg meghívására tért vissza Szegedre, ahol 1928-ban a 73 519/1928. V. K. sz. rendeletével nevezte ki az orvosi vegyészeti intézet professzorává (Szabó & Zallár, 1989).

Az egyetem és a Rockefeller Alapítvány kapcsolata

Klebelsberg a kultúrfölény-elméletében hangsúlyozta annak fontosságát, hogy Magyarország értékeinek és kulturális műveltségének bemutatásával nemzetközi elismerést és támogatást nyerjen el, tekintettel a trianoni békeszerződés következtében kialakult kedvezőtlen helyzetre. Ennek érdekében Klebelsberg aktív kapcsolatot ápolt a Rockefeller Alapítvánnyal, amelyet 1913-ban alapított John Davison Rockefeller, az amerikai olajipar kiemelkedő alakja. Az alapítvány jelentős pénzügyi támogatást biztosított a szegedi tudományegyetem fejlesztésére, amelyről tudjuk, hogy Klebelsberg oktatáspolitikájának és kulturális stratégiájának egyik kulcsfontosságú elemét képezte.

Ideológiája és cikkei révén tudjuk, hogy Klebelsberg felnézett a nyugat-európai értékekre, és figyelmeztetett arra, hogy az első világháborúnak köszönhetően az Amerikai Egyesült Államok nemcsak anyagi téren, de a műveltség szempontjából is képes megelőzni azt a „háromszöget”, ami Londonból, Párizsból és Berlinből állt. A kultúrpolitika terén „expanzívnak” minősítette az Egyesült Államokat, mivel annak alapítványai nagyfokú mértékben hozzájárultak több európai országon belül a tudományok ápolásához. Franciaországnak segítettek kulturális örökségének megőrzésében, például a versailles-i királyi kastély restaurálásának finanszírozása révén. Ezen túlmenően, az Egyesült Államok alapítványai támogatták egy matematikai intézet megalapítását a Porosz Királyság területén, amely szintén a tudományos és kulturális fejlődés előmozdítását célozta. A közgazdaság területén szintén nagyra értékelte az Egyesült Államok szerepét, mivel úgy vélte, hogy a gazdasági élet szervezésének és a termelési rendszereknek a legkorszerűbb és leginnovatívabb formái ebben az országban születtek meg. Véleménye szerint: „Jövőben közgazdaságtanra már nem lennék hajlandó egyetemi tanárrá kinevezni olyan szakférfiút, aki nem töltött hosszabb időt az Egyesült Államokban... A gazdasági életnek ritmusa, egész metodikája ott olyan friss, új és eredeti, hogy mindezeknek ismerete nélkül nemzetünket gazdaságilag helyesen beállítani nem is lehet.” (Klebelsberg, 1930, p. 213-219).

Klebelsberg a minisztersége során a magyar egyetemek fejlesztésére irányuló dotációk megszerzése érdekében kereste a Rockefeller Alapítvány támogatását, és pregnáns figyelmet fordított az ösztöndíjprogramok megvalósítására is, amelyen keresztül a magyar fiatalok számára nyílt lehetőség nemzetközi szinten is kimagasló oktatási intézményekben történő tanulmányok folytatására. Klebelsberg visszaemlékezései szerint Wickliffe Rose, a Rockefeller Alapítvány Nemzetközi Egészségügyi Testületének igazgatója, „nagy megértést mutatott” a magyar kulturális és oktatáspolitikai törekvések iránt, ami nagy mértékben hozzájárult a két fél közötti együttműködés sikeréhez. A kultuszminiszter diplomáciai érzéke és kitartása eredményeképpen tíz magyar hallgató számára vált lehetővé, hogy a világ akkori vezető felsőoktatási intézményeiben, az oxfordi, cambridge-i és aberdeeni egyetemeken folytathassák tanulmányaikat (Pesti Napló 1925. április 12-ei számában).

Az alábbiakban szeretném részletesen bemutatni a Rockefeller Alapítvány szegedi tevékenységét, amely a két világháború közötti időszakban meghatározó szerepet játszott a város tudományos és kulturális fejlődésében. Mivel ezzel szűkösen foglalkoznak a történelem művelői, ezért a primer források felhasználásával szeretnék rávilágítani kevésbé ismert tényekre. 1930-ban az alapítvány akkori elnöke, Max Mason személyesen is ellátogatott Szegedre a kultuszminiszter kíséretében. A delegációban több nagykövetségi tisztviselő is helyet kapott, akiknek látogatásával a kultuszminiszter a magyar-amerikai kapcsolatok erősítését és a szegedi fejlesztések bemutatását is irányozta. Klebelsberg a látogatás során részletesen ismertette a város legfontosabb építészeti és kulturális beruházásait. A delegáció megtekintette a Templom-téri építkezéseket, amelyek a város urbanisztikai fejlődésének szimbólumai voltak, majd a Fogadalmi templomot, annak impozáns orgonájával együtt. A kultuszminiszter külön figyelmet fordított arra, hogy bemutassa a szegedi klinikatelep legújabb fejleményeit, amelyek az orvostudományi képzés és az egészségügyi ellátás modernizálásában játszottak lényeges szerepet. A látogatás ünnepélyes részét délben egy tiszteletükre rendezett ebéd zárta, amelynek az újszegedi vigadó adott helyet (Délmagyarország 1930. 137. szám.).

1931 májusában a kultuszminiszter egy nemzetgyűlési beszédében jelentette be, hogy a Rockefeller Alapítvány kész együttműködést kialakítani a szegedi tudományegyetemmel, valamint a tihanyi biológiai kutatóintézettel. A bejelentés nagy súllyal esett latba, hiszen az alapítvány a két intézmény fejlesztését célzó támogatásként összesen 1 018 000 pengő összegű adományt ajánlott fel. A támogatásból a szegedi tudományegyetem részesült a legnagyobb arányban, 878 000 pengő értékben. Az alapítvány ugyanakkor egy fontos feltételt is megszabott: a pénzösszeg jelentős részét a matematika- és természettudományi karok, valamint

az orvostudományi kar elméleti intézetei számára szükséges laboratóriumi berendezések korszerűsítésére és fejlesztésére kellett fordítani. A támogatás alapján lehetőség nyílt arra, hogy a szegedi egyetem a korszerű infrastruktúra kiépítésével meghatározó szerepet töltsön be a régió tudományos és kutatási életében, mellyel Klebelsbergnek sikerült az egyetemekkel kapcsolatos gondolatát megvalósítania és megerősítenie (Délmagyarország 1931. 108. szám.).

1931 júniusában a kultuszminiszter egy csütörtöki napon a városrendezéshez fűződő beszámolók lezárását követően Szegeden maradt, mellyel tartózkodását egészen vasárnap éjjelig meghosszabbította. Látogatása során figyelmet fordított az egyetemi ügyekre és a város politikai életére egyaránt. Péntek délelőtt a szegedi tudományegyetem épületében folytatott megbeszéléseket az egyetem vezető testületével, beleértve a karok dékánjait és a professzori kart. A tárgyalás középpontjában a Rockefeller Alapítvány által biztosított pénzügyi támogatás felhasználásának és elosztásának részletei álltak. A Rockefeller Alapítvány által nyújtott pontos összegről viszont nem értesülünk (Délmagyarország 1931. 125. szám.).

Ugyanebben az évben a Rockefeller Alapítvány egy masszív, 110 ezer dolláros pénzügyi támogatásban részesítette a szegedi tudományegyetemet, amely a korabeli viszonyokat figyelembe véve kiemelkedő összegnek számított, és nagyban kedvezményezte az intézmény további fejlődését. Az adomány jelentőségét és célját a szegedi egyetem akkori leköszönő rektora, dr. Kováts Ferenc részletezte a tanévnyitó ünnepségen tartott beszédében (Délmagyarország 1931. 220. szám.).

Nemcsak a Délmagyarország újság cikkeiben, hanem a tudományegyetem különböző üléseinek jegyzőkönyveiben is találhatók említések a tudományegyetem és Rockefeller Alapítvány közti dialógusról. Az egyik jegyzőkönyv szerint az alapítvány támogatja az orvosi kar elméleti intézeteinek bővítését, tudományos eszközök beszerzését és a kutatómunkát. Az alapítvány felajánlotta, hogy a kutatáshoz öt éven keresztül évente csökkenő mértékű támogatást nyújtana. Még egy ideg- és elmebetegségek intézettől független „agykutató intézet” megszervezéséről is szó esik, melyet Klebelsberg segítségével szerettek volna létesíteni, mivel a kar az alapítvánnyal nézeteltérésbe ütközött. (M. Kir. F.J.T.E Orvostudományi Kar tanácsülései 1931.).

Magyarországon is megfigyelhetőek voltak a nagy gazdasági világválság hatásai, és egy e tárgyban írt levelében Klebelsberg elismerte, hogy a Rockefeller Alapítvány anyagi hozzájárulása markáns szerepet játszott Magyarország kulturális és tudományos helyzetének javulásában. Ugyanakkor rámutatott arra, hogy a gazdasági világválság hatásai súlyosan

érintették az ország pénzügyi lehetőségeit. Ahogy más nemzetek esetében, úgy Magyarországon is jelentős megszorításokat kényszerített ki a válság, ami a kormányzati költségvetést, így a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium forrásait is komoly kihívások elé állította. Klebelsberg ezért az alapítvány további támogatását kérte, annak érdekében, hogy a kulturális és oktatási fejlesztések folyamatosságát a nehéz gazdasági helyzet ellenére is biztosítani tudják. A levélben még a Természettudományi Nemzeti Alap finanszírozásáról is szó esett (Kovács, 1989).

VII. Klebelsberg iskolaépítő programja Szeged térségében

Az iskolák szituációja az 1920-as évek második felében

Klebelsberg egyik nagyszabású munkaterve egy népiskola-építő programban realizálódott, melyet pénzügyi fennakadások miatt csak a ciklusának második felében tudott megvalósítani. Személye többnyire ezért is emlékezetes a magyar kultuszminiszterek között. A program létrejötté az egyetemi beruházásokkal párhuzamban volt, de már akkor érték Klebelsberget olyan vádak, hogy csak a magas műveltség és az egyetemépítés igényeit akarja kielégíteni (T. Molnár, 1990-91).

A támadások mellett viszont voltak olyan akadályok is, amik még a dualizmus korszakából maradtak hátra. Az egyik probléma az volt, hogy nem állt elegendő népiskola a tanulók rendelkezésére, ami gyakran túlszűfolttséghez vezetett. A háború után még mindig fennálló volt az analfabetizmus, az alapműveltség és a különböző mezőgazdasági alapismeretek hiánya leginkább a 16 éven aluli gyermekek körében (a konszolidáció kezdetekor Magyarország még agrárállamnak volt tekinthető) (Bodó, 1923).

Az országos népiskola építő akció

1926-ban Klebelsberg elindította az országos népiskola építő akcióját, melynek értelmében 3475 tantermet és 1525 tanítói lakást építtetett. Az iskolahálózat kibővítése lehetővé tette a hatosztályos népiskolai képzést is (Serfőző, 1994). A nemzetgyűlés által proklamált 1926. évi VII. törvénycikk tehát megoldást keresett a dualizmus kori problémákra, ugyanis kimondta a népiskolák, tantermek és tanítói lakások építését az egész országon belül. A törvény kikötötte, hogy minden olyan községnek népiskolát kell létesítenie, ahol 4 kilométeres körzetben szétszórtnak vagy tömörülve 20 család vagy 30 tanköteles lakik, és nincsen a közelben az ő befogadásukra képes létesítmény. A községeknek joga volt meghatározni a pénzügyi terhek részben vagy egészben való vállalását, illetve a javarészben vallásos községek felekezetei is dönthettek népiskolák létesítéséről a kultuszminiszter által megállapított feltételek

mellett. A törvény ezen felül létrehozta az Országos Népiskolai Építési Alapot, mellyel az állam a vállára vett költségeket akarta fedezni (Nemzetgyűlés 1926).

Ettől az évtől kezdődően óriási mennyiségben népiskolai objektumok kerültek megépítésre, melynek száma elérte az ötezret. Az építmények stílusukkal kitűntek a tanyasi világban, ugyanis az építési folyamatok során elrendelték, hogy az alkotmányok minél tartósabbak legyenek. Ezért a házak falai gyakran égetett téglából, termésköből vagy mészhomoktégglából készültek. A tetők pedig a náddal ellenben palából készültek, padlózatuk vörösfenyőből, de az iskola körül háromszobás tanítói lakások és egyéb udvari melléképületek is voltak, amiket szintén tartós alapanyagokból fabrikáltak. A házak stílusát fizikai modernizációnak is tekinthetjük (Sanda, 2009).

Az iskolaépítő akció Szegeden

Szeged városa is kulcsfontosságú szerepet játszott ebben a kezdeményezésben, hiszen népiskolai hálóját a húszas években sokasodott. 1927. május 4-én Klebelsberg Kuno egy zárt értekezlet felett elnökölt, melynek során a szegedi külterületeken építendő iskolák ügyéről tárgyaltak. A város akkori polgármestere, Somogyi Szilveszter másnap adott részletes tájékoztatást a sajtónak a megbeszélésről. A kultuszminiszter megtekintette térképeken az iskolák elképzelt helyét, és tudomást szerzett az iskolákra vonatkozó adatokról. (Szegedi Új Nemzedék 1927).

A döntése eredményeként 33 új tanterem megépítését, 8 oltárfülke kialakítását, továbbá 10 tanítói lakás felépítését rendelték el, emellett 9 régi, elavult állapotban lévő tanterem átfogó felújítására is sor került. Az új tanterem építése során azonban kiemelt figyelmet fordítottak arra, hogy ezeket csak olyan iskolák esetében hozzák létre, ahol eddig mindössze egyetlen tanterem állt rendelkezésre, mivel ezekben az intézményekben az egyre növekvő diákság létszáma miatt már nem volt elegendő hely az oktatás zökkenőmentes biztosítására. A döntéshozatal során elsődleges szempont volt, hogy az érintett iskolákban a gyermekek megfelelő körülmények között tanulhassanak, és ne kelljen a szűkös tantermi kapacitás miatt zsúfolt környezetben folytatni az oktatást. Az iskolai infrastruktúra fejlesztése ezen intézkedésekkel nemcsak az oktatási körülmények javítását szolgálta, hanem a helyi közösségek hosszú távú fejlődését is, hiszen a tanítói lakások megépítése lehetővé tette, hogy a pedagógusok helyben élhessenek, így szorosabb kapcsolatot alakíthassanak ki a tanulókkal és a családokkal. Az oltárfülkék kialakítása pedig a vallási élet és nevelés fontosságát hangsúlyozta, mivel a korabeli oktatási rendszerben az erkölcsi és vallási nevelés szerves része volt az iskolai életnek (Szegedi Új Nemzedék 1927).

Az iskolaépítő akció egyik legfontosabb célja az analfabetizmus felszámolása volt, amely akkoriban komoly problémát jelentett az ország különböző részein. Csongrád megyében különösen magas, 24%-os volt az írástudatlanok aránya, ami rávilágított a térség oktatási rendszerének hiányosságaira és a tanyavilágban élő lakosság nehéz helyzetére. Noha már a háború előtt történtek lépések annak érdekében, hogy az elszigetelt tanyai közösségekben élők is hozzáférhessenek az iskolai oktatáshoz, ezek a törekvések jelentős akadályokba ütköztek. A békeszerződés következtében elcsatolt területek elvesztése és a város idegen hadseregek általi megszállása egyaránt lassította az iskolai hálózat fejlesztését. E nehézségek ellenére az iskolaépítési program szándékozott eredménye az volt, hogy a távoli tanyák lakói számára is elérhetővé váljon az alapszintű oktatás, ami hosszútávon javította a helyi lakosság életkörülményeit és elősegítette a műveltségi szint és az iskolázottság emelkedését a megyében.

Nemcsak a külterületeken, de még a városi belterületeken is kritikus helyzet uralkodott: a tankötelesekhez képest elégtelen volt az iskolák száma, de maguk az iskolák is rossz állapotban voltak csekély felszereltséggel. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 18 iskola építését és 39 iskola fejlesztését szorgalmazta 77 tanteremmel és 31 tanítói lakással. 1926 őszén már Újszegeden, az Aigner-telepen és a Somogyi-telepen új iskolákban is elkezdhetette tanulmányait a szegedi diákság. Összehasonlításképpen az 1925-ös tanévben 88, míg az 1929/30-as tanévben Szeged törvényhatóságú területén 101-re szökkent fel az iskolák száma. Az iskolák mellett négy óvoda is épült a városban, melynek köszönhetően Szeged meghaladta Budapestet a neveléssel foglalkozó intézmények szempontjából. Klebelsberg az iskolaépítés terén elért teljesítményét azzal koronázta, hogy Szegeden nyitotta meg az ötezredik népiskolai objektumot, melyet napjainkban a Rókusi Általános Iskolaként ismerünk. A négyszázhatvanezer pengőbe kerülő épülethez egy tornacsarnok is tartozott, mely akkoriban a legszínvonalasabb oktatási körülményeket teremtette meg a diákoknak. Az épület megtervezésével Hüttl Dezső műegyetemi tanárt bízták meg. A munkálatok 1929 júniusában kezdődtek és 1930 őszén kerültek tető alá (T. Molnár, 1997). Az akciónak köszönhetően a tankötelezettség beiskolázási arányainak tendenciái is javulást mutattak: az 1921. évi 75,8%-ról 93%-ra emelkedett a 6-11 éves korú diákok beiskolázási aránya. Továbbá Klebelsberg a Somogyi-telepet egy 4 tantermes iskolával, az Aigner-telepet a meglévőnek 1 osztállyal, Felső- és Alsótanyán pedig a fennálló iskolák egy-egy tanteremmel való megtoldását tervezte. Emellett a térségben több gazdasági népiskola építését tűzte ki célul (Serfőző, 1994).

Ezzel az iskolaépítő akcióval akarta bebizonyítani, hogy nemcsak a magas kultúrának akar eleget tenni. Habár Klebelsbergnek voltak tervei az „elitképzéssel” kapcsolatban, szintügy

életbevágóan fontosnak tartotta az alacsonyabb szintű oktatást is. Ahogyan azt a legtöbb beszédéből olvashatjuk, célja egy művelt középosztály megteremtése, mely alkalmas hatni az alsóbb társadalmi rétegekre, és képes az európai színvonalra emelkedni.

VIII. Klebelsberg emlékezete Szegeden

A város üdvösen fogadta a felsőoktatás, általános népművelés és az oktatásügy területein a kezdeményezéseket, noha az akkori polgármester, Somogyi Szilveszter is megjegyezte, hogy Klebelsberg semmit sem fog ingyen adni. Szegeden szépszámu helyszín viseli a kultuszminiszter nevét, és a városban több szobor és műalkotás is található, amelyek az ő tiszteletére készültek. Ezek az emlékhelyek és alkotások emléket állítanak Klebelsberg munkásságának és jelentős hozzájárulásának a magyar oktatás és kultúra fejlődéséhez.

A kultuszminiszter 1932. október 11-én hunyt el, szívbénulás következtében, miután immunrendszerét és szervezetét legyengítette a paratífusz, melyet egy alföldi útja során kaphatott el. Az országot -de különösként Szegedet- megdöbbentette a hír, és egy országos szertartás következett, mely Kossuth Lajos rítusához hasonlóan hatalmas méretű volt. A ravatalozása és búcsúztatása október 14-én zajlott Budapesten, a Nemzeti Múzeum Majolika termében. A jelenlevők között ott volt Horthy Miklós kormányzó, különböző politikai pártok és egyetemek képviselői, valamint művészek és tudósok. Holttestét Glattfelder Gyula szegedi püspök és a kultuszminiszter jóbarátja szentelte be. Érckoporsóját ezután különvonattal szállították Szegedre, ahová temetkezni akart. Egy gyászkíséret vitte koporsóját a nagyállomástól az általa épített Dóm-térig, ahol Somogyi Szilveszter polgármester mellett a Magyar Tudományos Akadémia, gróf Széchenyi Károly, a Magyar Történelmi Társulat és Winkler Elemér mondott végszót. A koporsóját ezután végső nyugalomra helyezték a Dóm kriptájában (Hencz, 2008). A mai napig itt lelhető a sírhelye, ahol feleségével van eltemetve.

Klebelsberg szegedi emléke az idők során változott. Míg halála után méltatták, a későbbi második világháború utáni kommunista rendszer elítélte és bírálta tevékenységét, mint ahogy azt a Horthy-korszak legtöbb politikusával tették. A századforduló következtével viszont megváltozott a Klebelsberg iránti felfogás, és több kortársával együtt újra napvilágra hozták emlékét és gesztusait a város felé. A továbbiakban a Klebelsberg-szellem szegedi vonatkozásait fogom ismertetni.

Több település mellett Klebelsberg Szeged díszpolgára lett. Egy városrészt neveztek róla el Szegeden belül, melyet Klebelsberg-telepként ismerünk, és a város délnyugati részén helyezkedik el. Eleinte a Hattyas- majd 1922-től a Vasutas-telep nevet viselte. Ennek oka az

volt, hogy a trianoni békeszerződés következtében rengeteg vasutas család menekült az elcsatolt Erdélyből és Bánátból Szegedre tehervagonokban. Mivel elszállásolni lakásokban azonnal nem tudták őket, ezért hosszasan várniuk kellett, míg elhagyhatják a vasúti kocsikat, melyekben élniük kellett. Ezek a családok ideiglenesen Szeged rendezőpályaudvarán laktak, majd később a Hattyas-telepen kaptak házhelyeket. A vasutasok ennek következtében egy házépítő szövetkezetté formálódtak ahhoz, hogy jogilag tárgyalni tudjanak a városvezetéssel, másrészt pedig azért, hogy az építkezési operációt el tudják kezdeni. A Vasutas Házépítő Szövetkezet 1922-ben kezdte meg az építkezéseket, Somogyi Károly elnök és főmozdonyvezető adminisztrációja alatt. Céljuk háromszáz két- vagy háromszobás villaszerű családi ház kialakítása volt. A város nyíltan támogatta a vasutasok általi kertváros életre hívását, de segítette őket a MÁV igazgatósága és a Szegedi Üzletvezetőség is (Újvári, 2007).

1928-ban Wéber József tanító és P. Schneider Vencel ferences plébános vezetésével a Vasutas-telep küldöttsége felkereste Klebelsberget, akinek a telep a nevét szeretne volna felvenni. Ezzel együtemben meghívták a szeptember 30-i telepavató és iskolaszentelő ünnepségre, melyen a kultuszminiszter nem tudott részt venni, és Aigner Károly főispán képviselte. A ceremónián összehasonlítást tett Klebelsberg életműve és a telep fejlődése között, mely magyarázatul szolgál a telep elnevezésére. Maga Klebelsberg érdeklődéssel figyelte a telep prosperálását, és mindig szeretettel fogadták, ha oda utazott. A miniszter az utcák fásítási akciója érdekében minden családnak három gyümölcsfát ajándékozott. Jelen volt a telep óvodájának, valamint haranglábának avatásán is (Újvári, 2007).

1929. december 8-án hozták létre a gróf Klebelsberg Kuno-telepi Polgári Kört, melynek rendeltetése a tagok művelődésének terjesztése, hírlapok, irodalmi színvonalon elhelyezkedő könyvtárak létesítése és kultúrelőadások megtartása volt. Ez a szervezet napjainkig létezik. A telep a szocializmus idején újra felvette a Hattyas-telep nevet, ugyanis az ideológia megtagadta és elutasította Klebelsberg kulturális tevékenységét. A telep nevének visszaállítását Hegyi Ferencnek köszönhetjük, aki egy 420 aláírásos kérelmet proponált a Szeged Megyei Város Polgármesteri Hivatalának Igazgatási Osztályának. Az 1992-es önkormányzati ülés végül a Klebelsberg-telep nevének restaurálása mellett döntött (Újvári, 2007).

A sport területén Fehér J. István vándordíjat alapított, melynek kiírására először 1938. szeptember 11-én került sor egy emlékversenyen, melyet Klebelsberg tiszteletére tartottak meg Szegeden. Célja Klebelsberg sporttevékenységének megörökítése volt a Magyar Úszószövetség déli kerületében és leginkább az úszók és az ifjúság felé célozták (Fehér J. István, 1938). Továbbá azért alapította, hogy előmozdítsa a mennyiségi és minőségi versenysportokat. A díj

adományozásának feltétele több komponensből állt, juttatása pedig versenyszámtól, valamint rendezvénytől függő volt. A vándordíj maga egy márványtalapzaton nyugvó bronzplakett, a Klebelsberg-család címerével ellátva. Az alapító oklevél még kikötötte azt is, hogy 1938-tól számítva minden évben megrendezésre kerüljön (Fehér J. István, 1938).

Napjainkban is tömerdek alkotással és emlékhellyel találkozunk, melyeken Klebelsberget ábrázolják, vagy tiszteletére a nevével látták el. Példaképpen említhetjük a róla elnevezett egyetemi könyvtárat, mely az Ady-téren található. 2011. november 11 óta viseli az épület ezt a nevet, és az akkori igazgató, Mader Béla javaslatára és az Egyetemi Szenátus jóváhagyásával használja ezt a nevet. A könyvtár bő kollekciónak köszönhetően az Alföldön a legnagyobb könyvtárnak tekinthető. Ugyanitt található egy Klebelsberg-ről készült emléktábla, melyet 2012. április 10-én avattak fel. Az alkotást Fritz Mihály szegedi szobrászművész készítette.

A Klebelsberg által megálmodott Dóm-téren is találkozunk műalkotásokkal. Az első Szentgyörgyi István szobrászművész szerzeménye, mely a kolozsvári egyetem Szegedre költözését és az egyetemi építkezések időszakát örökíti meg. A bronzból készült domborművet 1931. május 11-én leplezték le, de a II. világháború után eltávolították. 1989. március 16-tól újra az eredeti helyén lelhető. A domborművön kilenc személy alakját tekinthetjük meg, köztük feltűnik Klebelsberg alakja is: balról jobbra Korb Flóris, Gaál Endre, Várhelyi József, Glattfelder Gyula (ül), Somogyi Szilveszter, Klebelsberg Kunó, Aigner Károly, Tóth Károly, Rerrich Béla személyei láthatóak. A kommunizmus idején eltávolított emlékmű rehabilitációját a Városszépítő Egyesületnek köszönhetjük (Tóth, 1993).

A Dóm-tér délnyugati részén az árkádok alatt találjuk Kalmár Márton szobrászművész kőből faragott művét, melyet 1992-ben készített el. Az eredeti kőtáblát 1931-ben Rerrich Béla tervezte és Auer Sándor kőfaragó alkotta, az elkészült művet pedig az egyetemi tanárok adományozták hálájuk jeléül Klebelsberg számára. A II. világháborút követően eltávolították, de Kalmár Márton restaurálta az eredeti tervek alapján. A műemléken a Klebelsberg-család címerét találjuk a latin „Te saxa loquuntur” felirattal, mely latinul annyit jelent, hogy „rólad beszélnek e kövek”.

A Gál Ferenc Főiskola épületében található egy Klebelsberg Kuno emlékmű, amelyet Tóbiás Klára szegedi szobrász- és tűzzománcművész alkotott. Az emlékmű különleges jelentősége abban rejlik, hogy Klebelsberg elképzelése szerint a mai Dóm téren helyezkedtek volna el a Püspöki Palota és a Papi Szeminárium épületei, továbbá kiugró szerepet játszott az

új egyházigazgatási központ létrehozásában. A Szeged-csanádi egyházmegye eredetileg Temesváron székel, azonban a trianoni békeszerződés következtében területe három ország fennhatósága alá került, és csak a legkisebb része maradt Magyarország területén. 1923-ban Glattfelder Gyula püspököt Romániából kiutasították, aki ezt követően Szegeden alakította ki az új csanádi egyházkerület központját. 1930-ra elkészült a püspöki palota, a Szent Imre Kollégium, a hittudományi főiskola és a Fogadalmi templom (székesegyház), melynek megszervezésében Klebelsberg is aktívan közreműködött (Miklós, 2003).

A Széchenyi-téren találjuk Melocco Miklós alkotását, mely kissé szürreálisan ábrázolja Klebelsberget. 2000. május 21-én avatták fel, és nem csak Klebelsberg munkásságának állít emléket, de mindinkább annak, hogy Szeged országgyűlési képviselője volt, valamint segített az alföldi régió fejlesztésében. A szobor kemény és fehér mészkőből készült, Klebelsberget egy nagy fejjel jeleníti meg, melynek „teste” különböző papírlapokból áll, amiket a szellemi teljesítményének gondolhatunk, valamint egész életművének. A papírlapok lényege az, hogy különböző vésett szövegeket láthatunk rajta, ezért körbe kell járnunk és közelebbről kell szemlélnünk, hogy olvashatóak legyenek. Ezeken a lapokon Klebelsberg országos sikereit tanulmányozhatjuk, illetve olyan kulcskifejezéseket találunk, melyek kötődnek a kultuszminiszter karrierjéhez (például Rockefeller Alapítvány, Magyar Történeti Intézet, Balaton, Vidékfejlesztés, Alföldkutatás). Bizonyos emberek körében vitát váltott ki elhelyezése, sokan inkább a Dóm-téri elhelyezése mellett foglaltak állást (Tóth, 2001).

A róla elnevezett telep két műemlékkel büszkélkedhet. Az egyiket Kalmár Márton szobrászművész készítette a kultuszminiszter halálának 60.-dik évfordulójára. Avatása 1992. október 10-én történt meg. A bronzból készült dombormű megalkotása a helyi lakosság, valamint az állami és egyházi szervezetek nagylelkű anyagi támogatásának köszönhetően valósulhatott meg. A művet a közösség összefogása hozta létre, és ma a város egyik kiemelkedő díszeként a Zentai úton, az óvoda épületének falán tekinthető meg (Újvári, 2007). A másik alkotás egy mellszobor, amely egy klebelsbergi népiskolában kapott helyet. A régi iskolaépületben 2014-ben, Szeged városával kötött megállapodás alapján hozták létre az „Összefogás Házát”. Még ugyanebben az évben a szegedi Móra Ferenc Múzeum ajándékaként megkapták Kisfaludi Strobl Zsigmond Klebelsberg Kunót ábrázoló szobrának másolatát.

IX. Összegzés

Klebelsberg hatékonysága annyira szerteágazó, hogy nehéz lenne mindent egy dolgozatba foglalni. A dolgozatom írása során rengeteg új ismerettel bővült tudásom, és ennek köszönhetően a munkám elején felmerült kérdésekre is válaszolni tudok.

Klebelsberg Kuno Magyarország Vallás- és Közoktatásügyi minisztere volt 1922-től 1931-ig. Aktív tagja volt a Bethlen István által vezetett kabinetnek, és a kultusztárcát igyekezett az ország felépítésének szolgálatába állítani. Tevékenységét nagyrészt az 1920-as évek második felében tudta elvégezni, mivel addig az elodázhatatlan gazdasági és külügyi problémák jóvátétele szerepelt a fontossági sorrendben az elsők között. Kortársai méltatták működését, és napjainkban is illusztris személyiség Szeged városának történelmi személyei, valamint az ország kultuszminiszterei körében.

Jelentős személy a magyar művelődéstörténetben, hiszen addig páratlan elfoglaltságot űzött. Nemhiába, hogy a kultusztárca dotációja meghaladta az összes többi minisztérium támogatását is. Országos szinten több ezer népiskolát, tanítói lakást épített, iskolákat bővített és újított fel. Korszerűsítette a felsőoktatást, mely az ország megfordult helyzetében kedvezett. A menekült kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet megerősítette, továbbá a pécsi és a debreceni egyetemeket is patronálta.

Klebelsbergnek több eszmerendszere segített kultúrpolitikájának formálásában. A neonacionalizmus teóriájában tisztázta az addigi magyar temperamentumot, mely küzdött a Habsburgok nyomása ellen, és annak következtében passzív magatartást mutatott. Szorgalmazta a visszatérést a „keresztény-nemzeti” gondolathoz, hiszen felfogása szerint az államalapítás óta az egy rendületlenül fennálló rendszer volt. A kultúrfölény elméletében szándékában állt visszaszerezni Magyarország Kárpát-medence feletti befolyását, valamint az ország nemzetközi tekintélyét, melyet a világháború elcsúfított.

E két jellegzetes filozófia mellett szerepelt az egyetemi gondolat is, mely az ország többi régióját akarta bevenni az ország gazdasági körforgásába. A neonacionalizmus elvében kifejezte azt, hogy a nemzetnek szüksége van a szaktudásra, mivel az egy kompetens gazdaság alappillére. Ellenezte a főváros centralizációját és az arra fektetett gazdasági hangsúlyt, és észrevette, hogy komoly aggodalmakat okozhat, ha nem közömbösítik azt valahogyan. A „vidéki egyetemek” támogatása és a lehetőségek megteremtésében látta ennek megoldását. Továbbá erősítette az egyetemek expanziójának érvét az alföldi-probléma, melyet Klebelsberg szerint nem Budapest, hanem az Alföldön elhelyezkedő intézmények tudnak csak rendezni.

Az alaposan kidolgozott tervei nemcsak a fennálló helyzetet vették figyelembe, de magába foglalta történelmi tudását is (említésre méltó, hogy a Magyar Történelmi Társulat elnöke volt 1917-től haláláig). Tudomása volt az Alföld nehéz helyzetéről, melynek csíráját egészen a török uralom koráig vezette vissza. Historikus nézetével nehézség nélkül diagnosztizálta az ország különböző területein lapuló gondokat. Kultúrpolitikáját asszisztálták ezek a vezérelvek, főként azért, mivel a monarchia összeomlása után szükség volt egy irányadó alapgondolatra, ami reményt adott az embereknek.

A kultuszminiszter egyik érdekes vonása az, hogy sikerült azonosulnia mindkét elképzelésével. Aktívan és produktívan lépéseket tett az újjáépítés és a fellendülés javára, mely a neonacionalizmussal azonosítható. A kultúrfölény elméletének jegyében fáradhatatlanul figyelte a környező országok fejlesztéseit és teljesítményeit, ezért minél jobban szorgalmazta a felsőoktatási intézmények modernizációját ahhoz, hogy Magyarországot ne „előzzék meg” szomszédjai, és visszanyerje az elvesztett befolyását a Kárpát-medence felett, valamint hitelesítse Európához való „tartozását”.

Klebelsberg Szegedhez való érzelmi kötéléke sok mindennel indokolható. A város maga az ellenforradalom központja volt a tanácsköztársaság idején, mely ellenezte a „demagógia” térnyerését. Megértette azt, hogy a status quo következtében a határhoz közel kerülő városnak számos problémával kellett szembenéznie, és igyekezett mindent megtenni annak érdekében, hogy újra felemelje annak a városnak a színvonalát, mely az ellenforradalmi szerveződések centruma volt. Saját állásfoglalása szerint az ország legrendezettebb városa volt, melyben fellelhető a községek iránti érdeklődése. Publicisztikájában rendszeresen találkozunk olyan cikkeivel, melyben a nagyvárosok ügyével foglalkozik.

Klebelsberg szegedi munkássága minden aspektusban színvonalas volt. A város ezt a figyelmet nemcsak az ellenforradalomban betöltött szerepének és a természetes rendjének felborulásának köszönhette, hanem annak is, hogy az ország minden régiójában áldozatot követelt az ország kisebbedése. Törekedett arra, hogy a városnak egy kvalitásos egyeteme legyen, mely műveli a tudományokat, és képes egy „elitet” képezni, melyre az alsóbb rétegek is felfigyelnek. Figyelembe vette a monarchia egyik problémáját: a Budapest-központú államot. Kultuszminiszteri aktivitását erősen jellemzi a decentralizáció. Az ország többi városának elmaradottsága- különösen Szegedé- elnyerte a figyelmét, és egy mérleghez hasonlóan kiegyensúlyozatlannak gondolta a „vidék” és a „nagyváros” szituációját. Tevékenységét érvekkel támasztotta alá, és mindenek felett pragmatikus hozzáállást tanúsított az oktatás és a kultúra ügyéhez.

Habár nem Klebelsberg nevéhez fűződik maga a szegedi egyetem létrehozása, annak fejlesztése mindinkább. Elérte, hogy minden karnak és intézetnek önálló helye legyen, továbbá előmozdította a tudományok ügyét. A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Szegedre helyezésével megelőzte a fővárosba sűrűsödő nevelésügyet, és kifejezte a vidék fontosságát. Kielégítette a város igényét, mely már a monarchia évszázadában is küzdött egy szegedi egyetem létrejöttéért.

Érték olyan támadások, melyek azzal vádolták, hogy csak a felsőoktatást és a tudománypolitikát pártfogolja. Az országos iskolaépítő programja ezt alaposan megcáfolta, de fontos megjegyezni, hogy nem az őt ért szemrehányások miatt lépett életbe a program, hanem az országos körülmények megvizsgálása után. Szegeden sem volt elegendő iskola vagy tanterem a diákok oktatására, ezeket pedig szintén adatokkal, statisztikákkal és térképekkel támasztotta alá. Megfigyelhető, hogy ez a program párhuzamos volt koncepciójával. Ahhoz, hogy a nép „európai mércéket üssön”, szükség van nemcsak a tudományos, de az elemi ismeretek terjesztésére is, mely hiányosnak bizonyult a monarchia felbomlása után. Ezeket a hiányosságokat felismerte, és Szeged igényeinek megfelelően intézkedett.

A „Délmagyarország” nevezetű újság rengeteg alkalommal számol be a kultuszminiszter szegedi látogatásairól, melyeket arra használt fel, hogy közvetlenül tapasztalja a város helyzetét, megtekinthesse az építkezéseket és azok haladását, illetve a városvezetőség véleményeit is meghallgassa. Tehát a szellemi jogalapok mellett a fizikális valóságokat is szemügyre vette. Az intézkedéseit nem egyhangúan döntötte el, hiszen a város prominens alakjai is szerepet kaptak az egyetemi építkezések adminisztrációjában. A korszerűsítéseket nem ingyen teljesítette, de az állam bizonyos összegeket kifizetett. Az építkezések kivitelezőinek pályázatokat hirdetett meg, melyből nem zárták ki teljesen a más városokból érkező mestereket sem.

Ilyen szemléltetésként a Dóm-tér elrendezésére meghirdetett építőművészeti pályázat. Ez nem csak egy lehetőség volt arra, hogy Szegednek egy szemrevaló teret nyújtsanak, de egy eshetőség Magyarország építőművészeinek megmérkőzésére. Klebelsberg nem csak alkotott, de arra ösztönözte az embereket, hogy alkossanak. A benyújtott munkák közül a legrészletesebbet választotta a bizottság, mely egy jelzőként szolgált az építőmesterek szellemi produktumainak bemutatására. Klebelsberg ezzel elérte, hogy szaktudásukból és kreativitásukból a legtöbbet nyújtsák, mely pedig magában az épület megjelenésében mutatkozott meg. Ezt úgy is értelmezhetjük, hogy a Dóm-tér az értelmiség és a versenyképesség

szimbóluma, mellyel demonstráljuk az ország eredményességét az elszenvedett károkkal szemben. Ezt saját maga is tanúsította az október 25-ei ünnepnapon elhangzott beszédében.

Klebelsberg életműve nemcsak történelmi szemszögből rendkívüli. A dolgozatot már a kezdetektől fogva összefüggésbe akartam hozni a tanulmányaimmal, és fennáll a kérdés, hogy egy leendő közművelődési szaktekintély hogyan tud profitálni Klebelsberg érdemeiből?

Fontos, hogy megértsük az oktatás és a kultúra jelentőségét. Klebelsberg Kuno volt talán az első magyar közoktatásügyi miniszter, aki felismerte, hogy az emberek tudása és készségei értékes erőforrások. Nemcsak az írástudatlanság felszámolásán dolgozott, hanem azon is, hogy az embereket komoly képességekkel ruházza fel, mert tudta, hogy az oktatás és a kultúra alapvető szerepet játszanak a nemzeti gazdaságban. Klebelsberg nemcsak a gazdaság fejlesztésére összpontosított, hanem gondolt a jövő generációira és a fiatalokra is. A népiskolák megépítésével elérte, hogy az utókor számára is lehetőségek nyíljanak az oktatáshoz való hozzáféréshez. A tanítói lakások pedig tükrözték azt az innovatív gondolatát, hogy a tanítók ne csak képezzék, de szeressék azokat a gyerekeket, akik az iskolákban tanulnak.

Klebelsberg Kuno politikájában tagadhatatlan, hogy hangsúlyos szerepet kapott az oktatás és a kultúra összekapcsolása. Támogatta az iskolák és könyvtárak létrehozását, valamint a tanítók és tanárok képzését. Ez a szemlélet ma is releváns, hiszen a közművelődési szakemberek számára fontos feladat lehet, hogy a kulturális programok oktatási értékkel is bírjanak. Az iskolák, könyvtárak és közösségi házak közötti együttműködés megerősítése lehetőséget ad arra, hogy a kultúra és az oktatás egymást támogatva hasson az emberekre.

Klebelsberg felismerte, hogy a kulturális fejlesztések, az oktatás és a tudomány támogatása olyan eszközök, amelyek hosszú távon erősítik a nemzetet. A normáktól eltérő népköztársaság és tanácsköztársaság sérelmei, valamint a trianoni trauma után az ország rászorult olyan gondolatokra, melyek következtében újra erőre tudott kapni az ország. Klebelsberg ezt nem a hadügy terén, hanem az oktatás és a tudományok dimenzióiban látta, és sikeresen egybekötötte az ellenforradalmi korszak helyreállítási politikájával. A közművelődési szakemberek számára ez azt jelenti, hogy olyan programokat és kezdeményezéseket érdemes támogatni és kidolgozni, amelyek a helyi és nemzeti kultúra értékeit közvetítik, erősítik az identitástudatot, és a közösség tagjait összekovácsolják.

Habár nem Klebelsberg kulturális diplomáciája állt a szakdolgozatom középpontjában, szükséges elmondani, hogy a kultuszminiszter kiemelt figyelmet fordított a nemzetközi tudományos és kulturális kapcsolatok ápolására, hogy Magyarország képzett szakemberek által

a világ tudományos életének is részévé válhasson. Törekedett arra, hogy egészséges kapcsolatokat tartson fenn olyan nemzetközi szervezetekkel, mint például a Rockefeller Alapítvány. Ebben a kulturális diplomáciában látta Magyarország nemzetközi megítélésének kijavítását, melyet még külföldön működő, úgynevezett Collegium Hungaricumok égisze alatt tanuló magyar fiatalokkal is kívánt elérni. Ez a nyitottság a mai közművelődési szakemberek számára is követendő példa lehet, hiszen a nemzetközi együttműködések révén lehetőség nyílik a kulturális tapasztalatcserére és a fejlődésre, valamint a helyi kultúra gazdagítására is.

Klebensberg közművelődési stratégiájának egyik legfontosabb eleme a hosszú távú gondolkodás volt. Úgy vélte, hogy az oktatás és a kultúra fejlesztéséhez nem elegendő csak a gyors, rövid távú eredményekre összpontosítani. Ehelyett a tartós és mélyreható változások elérését tartotta fontosnak, amelyek hosszabb idő alatt bontakoznak ki, de hosszú távon sokkal nagyobb hatást gyakorolnak a társadalomra és a nemzet fejlődésére. Úgy gondolta, hogy az ilyen típusú stratégia, bár lassabban hoz látványos eredményeket, végső soron sokkal hatékonyabb, mert a mélyebb és tartósabb változásokhoz vezet, amelyek az oktatás és kultúra valódi megerősödését szolgálják. Mindig hosszú távú stratégiában gondolkodott, és nem csak a jelenlegi problémák megoldására koncentrált. A közművelődési szakemberek számára is elengedhetetlen, hogy egy-egy projekt vagy program kidolgozása során ne csak az azonnali eredményekre fókuszáljanak, hanem figyelembe vegyék a hosszú távú hatásokat, valamint a fenntarthatóságot és a közösségi kohézió erősítését.

Becsülendő dolog Klebensberg munkásságában a vidékre és az abban rejlő közösségekre fektetett hangsúly. Hitt abban, hogy a helyi közösségek kulturális és oktatási életének gazdagítása a nemzeti identitás megőrzésének egyik legfontosabb eszköze. Ennek érdekében számos falusi iskola építését és a tanítók képzését támogatta. Ötleteiben találunk olyan elemeket, melyek a társadalmi kohézió létrehozására és megerősítésére irányulnak, ami abban az időben ritkaságnak számított a magyar történelemben. A miniszter számára fontos volt, hogy a kulturális és oktatási fejlesztések ne csak a nagyvárosok lakóit érhék el. Létrehozta az úgynevezett „kultúrházak” hálózatát, amely a vidéki települések számára is elérhetővé tette a kulturális javakat. A mai közművelődési szakemberek is sokat tanulhatnak ebből, hiszen a kulturális egyenlőtlenségek felszámolása érdekében fontos, hogy a kulturális és oktatási szolgáltatások a kisebb települések lakóihoz is eljussanak. Klebensberget többek között ezért nem érdemes elfelejtenünk.

Függelék

Elismerés

A jelen mű előállításához a ChatGPT 4o verzióját használtam (chat.openai.com).

Az MI használatának leírása

Az általam készített pályamunka grammatikai megfelelőségének biztosítása érdekében a ChatGPT segítségét vettem igénybe. A dolgozat formai igazítása közben észleltem, hogy számos helyen előfordultak szóismétlések, illetve bizonyos részeknél megkérdeztem, hogy az adott mondatok érthetőek-e az olvasó szempontjából. A ChatGPT-nek adott promptokat saját magam által írt szövegek képezték. A ChatGPT kizárólag grammatikai szempontból nyújtott támogatást, semmilyen MI-technológiával előállított tartalom nem került bemutatásra saját munkaként.

Referencia

OpenAI, ChatGPT, 2024. december 29., chat.openai.com példa:

Prompt: Mivel tudnám helyettesíteni a "megerősítése" szót?: "Becsülendő dolog Klebelsberg munkásságában a vidékre és az abban rejlő közösségekre fektetett hangsúly. Hitt abban, hogy a helyi közösségek kulturális és oktatási életének megerősítése a nemzeti identitás megőrzésének egyik legfontosabb eszköze."

MI válasz: *Helyettesítheted a "megerősítése" szót például az alábbi kifejezésekkel, attól függően, hogy milyen árnyalatot szeretnél kiemelni: fellendítése, támogatása, fejlesztése, megszilárdítása, előmozdítása, serkentése.*

Példa az átfogalmazásra: "Hitt abban, hogy a helyi közösségek kulturális és oktatási életének fejlesztése a nemzeti identitás megőrzésének egyik legfontosabb eszköze."

Ezek közül választhatod azt, amelyik a legjobban illik a szövegkörnyezethez és a mondanivalódhoz.

Prompt: Ez így érthetően hangzik?: "Ez a beosztás egy mai értelemben vett államfő szerepével volt egyenlő."

MI válasz: *Igen, a mondat érthető, de kicsit pontosítható vagy gördülékenyebbé tehető, ha szeretnéd. Például: "Ez a beosztás nagyjából megfelelt egy mai értelemben vett államfő szerepének."* (Megjegyzés: Ennek ellenére az eredeti mondat nem került a dolgozaton belül átfogalmazásra, mert mint ahogy említettem, csak a nyelvtani helyességre voltam kíváncsi).

Irodalomjegyzék:

Bátyai, J. (1990). Mindennap egy kifli ára = tudatos városrendezés. *Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat*, 1990(10-11), 26-31.

Bekény, I., Dányi, D. & Kollega, T. I. (2000). *Magyarország a XX. században I-V*. Babits Kiadó.

Bethlen, I. (1933). *Bethlen István gróf beszédei és írásai: Válogatott beszédei, I. köt.* Genius Kiadó.

Bodó, J. (1923). Kultúrpolitikai kérdések. Bodó János nemzetgyűlési képviselő beszéde. *Néptanítók Lapja*, 56(1), 4-9.

Délmagyarország. (1926). II. évfolyam, 55. szám. 3.-dik oldal.

Délmagyarország. (1927). III. évfolyam, 46. szám. 2.-dik oldal.

Délmagyarország. (1928). IV. évfolyam, 158. szám. 5.-dik oldal.

Délmagyarország. (1930). VI. évfolyam, 137. szám. 3.-dik oldal.

Délmagyarország. (1931). VII. évfolyam, 108. szám. 2.-dik oldal.

Délmagyarország. (1931). VII. évfolyam, 125. szám. 2.-dik oldal.

Délmagyarország. (1931). VII. évfolyam, 220. szám. 3.-dik oldal.

Fábián, G. (1928). A szegedi Fogadalmi templom-tér pályázatának jelentősége. *Magyar Építőművészet*, XXVIII (2), 1-5.

Fehér, J. I. (1938). *Fehér J. István a Magyar Úszó Szövetség Déli Kerülete elnöke levele Klebelsberg Kunonéhoz. Mellékelve: A Klebelsberg Kuno Emlékverseny Alapító levele.* Magyar Úszó Szövetség.

Hencz, P. (2008). Gróf Klebelsberg Kunó betegsége, halála és temetése. In Miklós, P. (Ed.), *A legnagyobb álmú kultuszminiszter. Klebelsberg Kuno kora és munkássága.* (pp. 185-192). Belvedere Kiadó.

Husztai, J. (1942). *Gróf Klebelsberg Kunó életműve.* Magyar Tudományos Akadémia.

Klebelsberg, K. (1928). *Neonacionalizmus. 2. kiad.* Athenaeum Kiadó.

Klebelsberg, K. (1929). *Küzdelmek könyve.* Athenaeum Kiadó.

- Klebelsberg K. (1930). *Jöjjetek, harmincas évek!* Athenaeum Kiadó.
- Klebelsberg K. (1931). *Világválságban.* Athenaeum Kiadó.
- Klebelsberg K. (1932). *Utolsó akkordok.* Athenaeum Kiadó.
- Klebelsberg, K. (1989). A szegedi gondolat. *Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat*, 1989(7), 12-16.
- Klebelsberg Kunoné, B. S. (1992). *Életutunk. Gróf Klebelsberg Kunoné visszaemlékezései.* Agapé Kft.
- Kovács, G. (1989). A tudománypolitikus Klebelsberg. *Természet Világa*, 120(9), 386-391.
- Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Orvostudományi kar tanácsulésai 1931. 05. 21. IX. rendes ülés.
- Marjanucz, L., Antal, T. & Vajda, T. (2022). *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története: II. rész: a kolozsvári egyetem története az alapítástól a szegedi újrakezdésig: 1872–1921.* Szegedi Egyetemi Kiadó.
- Marosvári, A. (1990). Egy újrafelfedezett kultúrpolitikus. *Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat*, 1990(10-11), 35-38.
- Máriaöldy, M. (1990). A tettek Klebelsberg Kuno eszmevilágában. *Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat*, 1990(9), 34-35.
- Miklós, P. (2003). Az egyházmegyei központ kiépítése Szegeden (1923-1943). *Egyháztörténeti szemle*, 4(2), 86-99.
- Nemzetgyűlés (1926). 1926. évi VII. tc. a „mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák felállításáról és fenntartásáról”. Hivatalos Közlöny. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92600007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1926.%2520%25C3%25A9vi%2520VII> (2024. 06. 30.)
- Pesti Napló 1925. 76.-dik évfolyam, 83.-dik szám. 33.-dik oldal.
- Romsics, I. (2019). *Bethlen István- Politikai Életrajz.* Helikon Kiadó.
- Sanda, I. (2009). Klebelsberg Kuno Vallás és Közoktatásügyi miniszter munkássága népiskola-építési programja tükrében. *Neveléstörténet*, 6(1-2), 14-26.
- Serfőző, L. (1994). *Szeged története 4. 1919-44.* Somogyi Könyvtár.

Szabó, T. & Zallár, A. (1989). Saxa loquuntur- Klebelsberg Kunóról. *Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat*, 1989(6), 24-27.

Szabó, T. & Zallár, A. (1989). Szent-Györgyi Albert Szegeden és a Szent-Györgyi Gyűjtemény. In Blazovich, L. (Ed.), *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XV.* (pp. 1-24). Csongrád Megyei Levéltár.

Szegedi Új Nemzedék: 1927. 05. 04. 9.-dik évfolyam 100.-dik szám.

Szegedi Új Nemzedék: 1927. 05. 05. 9.-dik évfolyam 101.-dik szám.

Tóth, A. (1993). Szeged szobrai és muráliái. In Blazovich, L. (Ed.), *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.* (pp. 1-450). Csongrád Megyei Levéltár.

Tóth, A. (2001). Melocco Miklós vitatott szobra a Széchenyi-téren. Száz sor a Klebelsberg-emlékműről. *Délmagyarország*, 91(53), 44.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_2001_03/?pg=43&layout=s&query=melocco%20mikl%C3%B3s (2024. 12. 15.)

Tőkéné, M. G. (1990-91). Megjegyzések Klebelsberg Kuno szegedi iskolaépítő munkájához. *Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat*, 1990-91(12-13), 35.

Tőkéné, M. G. (1992). *Klebelsberg az iskolaépítő*. Szent Gellért Kiadó.

Tőkéné M. G. (1997). Változások Szeged kulturális életében az 1920-as években. In Blazovich, L. (Ed.), *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXIV.* (pp. 43-65). Csongrád Megyei Levéltár.

Tőkéné, M. G. (1998). Portrévázlat gróf Klebelsberg Kunoról. In Blazovich, L. (Ed.), *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXVI.* (pp. 227-264). Csongrád Megyei Levéltár.

Újvári, E. (2007). *Szeged-Klebelsberg-telep története: helytörténeti kiadvány*. Klebelsberg-telepi Polgári Közhasznú Egyesület.